

SEFERÎ (YOLCU) NAMAZI ve NAMAZLARI BİRLEŞTİRME

SEFERÎ NAMAZI

1. Dört Rekâtli Namazların Kısaltılarak Kılınması:

Namazları Kısaltmanın Meşruluğu:

Meşruluğu: Dört rekâtli namazların kısaltılarak kılınması Kur'an, Sünnet ve İcma' ile caizdir. (1)

Kur'andan delil şu, ayet-i kerimedir: " *Eğer kâfirlerin size fitne vermesinden korkarsanız yeryüzünde sefere çıktığınız zaman namazları kısaltarak kılmanızda bir beis yoktur.* " İster korku durumunda olsun ister güven durumunda olsun namazların kısaltılarak kılınması caizdir. Ancak, ayette kısaltmanın korku şartına bağlanması, o gün bulunan olayı tespit etmek içindir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) 'in çoğu seferleri korkudan hâlf değildi. Yâ lâ b. Ümeyye, Ömer b. el-Hattab'a şöyle demiştir: " *Biz neden namazları kısaltarak kılıyoruz, halbuki güven içindeyiz .Hz. Ömer de buna cevap olmak üzere şöyle buyurdu: Ben de aynı durumu Hz. Peygamber (a.s.)'e sormuştum, bana şöyle buyurmuştu: Allah'ın size verdiği bi bağıştır. Allah'ın sadakasını kabul edin* " (2)

Sünnetten delil: Hz. Peygamber (a.s.)'in hac umre ve savaş için yaptığı seferlerinde namazları kısaltarak kıldığı ile ilgili haberler tevâtür derecesindedir. İbni Ömer şöyle diyor: " *Hz. Peygambere arkadaşlık ettim. O seferlerinde iki rekâtтан fazla kılmazdı. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman da böyle yaparlardı.* " (3)

İlim adamları yolculuğa çıkan kimsenin namazlarını kısaltacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Sefer ister hac, cihat, hicret ve umre gibi vacip bir yolculuk olsun ister kardeşlerini, hastaları, Mescid-i Nebevi ile Mescid-i Aksa'yı, ana babayı yahut ana babadan birini ziyaret etmek gibi müstehap ziyaret olsun; ister dolaşp hava al-

1 - *el-Mugnî*, II, 254; *Keşşâfu'l-Kınâ*; 593 vd.; *Mugnî'l-Muhtâc*, I, 262 vd.

2 - Müslim rivayet etmiştir.

3 - Buhârî ve Müslim rivayet etmişlerdir. Bunun bir benzeri Buhârî ile Müslim'de İbni Mes'ud ile Enesten rivayet edilmiştir.

mak, gezinmek, ticaret gibi mübah yolculuk olsun, ister zina edip bekâr olduğu için dayak atıldıktan sonra sünnet gereği sürgün cezasına çarptırılan kimseler veya esirlerde olduğu gibi mesburî bir sefer olsun yahut bir topluluğa katılmadan yalnız başına yolculuğa çıkma durumunda olduğu gibi mekruh bir yolculuk olsun fark etmez. Bu gibi yolculuklarda kişiler namazlarını kısaltarak kırlarlar. Namazları kısaltmak, dört rekâtlı farz namazları ikiye indirmek demektir. İcmaan ⁽¹⁾ kısaltılan namazlar dört rekâtlı olan öğle, ikindi, yatsı namazlarıdır. Sabah ile akşam namazı kısaltılamaz. Çünkü sabah namazı kısaltılınca geride bir rekât kalır. Farz namazlarda ise bunun bir benzeri yoktur. Akşam namazı kısaltılınca -ki bu namaz gündüz namazlarının vitridir, tek rekâtlı olanıdır- bu hususiyeti yok olur.

Ahmed b. Hanbel'in Hz. Aişe'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle gelmiştir: *"Namazlar iki rekât olarak farz kılınmıştır. Ancak akşam namazı bundan müstesnadır. Çünkü bu namaz gündüzün vitridir. Sonra hazar namazına ilâve edildi, fakat sefer esnasında olduğu gibi (akşam) üç rekât olarak bırakıldı."* Ali b. Âsım da Hz. Aişe'den cuma namazı, akşam namazı ile sabah namazının kısaltılmasının istisna edildiğini gösteren bir hadis rivayet etmiştir.

Seferle ilgili hükümler şunlardır: Namazların kısaltılması, iki namazın birleştirilmesi (cemî), üç gün mestler üzerine mesh edilmesi, Ramazanda iftar edilmesinin mübah kılınması. Bu dört şey uzun yolculuklara mahsustur. Kadının mahremsiz olarak yolculuğa çıkmasının haram olması, cuma ve iki bayram namazının ve kurbanın düşmesi, mecbur kalan kimsenin ölmüş hayvan eti yemesinin mübah olması, binek üzerinde namazların kılınması, teyemmüm etmek ve teyemmümle farz olan borcun düşmesi hükümleri ise kısa yolculuklarla ilgilidir. Ancak, ölmüş hayvan eti yemek ile teyemmüm etmek, sadece sefere mahsus değildir. ⁽²⁾ ^(*)

Namazları Kısaltmanın Ruhsat mı Yoksa Vacip bir Azimet mi olduğu:

Başka bir ifade ile, seferî (yolcu) şer'an namazlarını kısaltmaya mecbur mudur, yoksa kısaltmakla tam kılmak arasında serbest midir? Hangisi daha fazîletlidir? Kısaltmak mı, tam kılmak mı?

Fakihlerin mutemet olan görüşleri, namazların kısaltılması konusunda farz, sünnet ve ruhsatır yolcu bunda serbesttir diye üçe ayrılmaktadır. ⁽³⁾

Hanefîlere göre: Seferî kimsenin namazlarını kısaltarak kılması vaciptir ve aynı zamanda azimetdir. Dört rekâtlı her namazdan seferîye farz olanı iki rekâttır. Se-

1 - *Keşşâfu'l-Kinâ*; I, 595; el-Muğnî, II, 267.

2 - *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 608; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 27 vd.

3 - *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, I, 735; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107 *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *el-Kavâinü'l-Fikhiyye*, 84; *eş-Şerhu'l-Kebir*, I, 358; *Muğnî'l-Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270.

^(*) Hanefîlere göre yolculuğun ve ona bağlı hükümlerin bu şekilde bir takvini bululmaktadır. Onlara göre bir kimse seferî olabileceği bir yolculuğa çıkınca, bu hükümlere tabi olması hususunda, çıktığı yolun çok uzun olmasıyla sefehiğin gerçekleştiği en alt sınırlar olması arandında bir fark yoktur. (Bkz. *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*, I, 106; *el-Muğnî*, II, 261; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *el-Mühtezeh*, I, 101; *Keşşâfu'l-Kinâ*, I, 601; *el-Muğnî*, II, 267-270; *Muğnîl Muhtâc*, I, 271; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 161; *Merakî'l-Felâh*, 72; *el-Kitâb ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *el-Lübâb Şerhu'l-Kiûb*,

ferînin bilerek iki rekâtтан fazla kılması caiz değildir. Eğer seferî yanılarak iki rekâtтан fazla kılsa schiv secdesi yapmalıdır. Eğer iki rekâtı dörde tamamlarsa, ikinci rekatta teşehhüt miktarı otumuşsa, ilk iki rekâtı dörde tamamlarsa, ikinci rekattâ teşehhüt miktarı otumuşsa, ilk iki rekâtı farz yerini tutar. Son ki rekât ise kendisi için nafil olur, ve bundan ötürü hata yapmış olur. Eğer ikinci rekâtta teşehhüt miktarı oturmamışsa, namazı batıl olur. Çünkü bu namaz tamamlanmadan ona nafil karışmıştır. Hanefîlerin bu meselede dayandıkları delil sabit olan bazı hadislerdir. Bunlardan biri Hz. Aişe (r.a.) hadisidir: *"Namaz ikişer rekât olarak farz kılınmıştır. Seferde iki olarak ikrar edilmiş, hizada ise namaza ilâve yapılmıştır."* (1) Delillerinden bir diğeri de İbni Abbas'tan rivayet edilen şu hadistir: *"Allah tealâ, namazı Peygamberinizin dili ile hizada dört rekât seferde iki rekât, korku hâlinde bir rekât olarak farz kılmuştur"* (2)

Malikîlerce meşhur ve tercih edilen görüşe göre: Seferde namazları kısaltarak kılmak sünnet-i müekkededir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) öyle yapmıştır. Hz. Peygamber'in seferlerinde namazlarını tam olarak kıldığı ile ilgili asla sahih bir rivayet gelmemiştir. Nitekim İbni Ömer ile diğer ravilerden de bu konuda rivayet gelmiştir.

Şafîî ve Hanbellilere göre: Seferde namazları kısaltarak kılmak, muhayyer olmak üzere ruhsattır. Seferî kişi namazlarını kısaltarak da kılabilir, tam olarak da kılabilir. Hanbellilere göre, kısaltmak mutlak olarak tam kılmaktan daha faziletlidir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) ile ondan sonra gelen dört halife böyle yapmaya devam etmişlerdir. Seferde namazları kısaltarak kılmak, Şafîîlerce meşhur olan görüşe göre, kişi içinde bunu yapmayı hoş bulmama gibi birşey hissederse daha faziletlidir. Hanefîlere göre ise, yolculuk üç konağa ulaşınca kısaltarak kılmak tam kılmaktan daha faziletlidir. Üç konak 96 km'lik bir mesafedir. Bu görüşün dayanağı Sünnete uymak ve bir diğer sebebi de Ebu Hanîfe gibi kısaltmanın vacip olduğunu kabul edenlere muhalif duruma düşmekten kurtulmaktır. Fakat seferde oruç tutmak, kişiye bir zarar vermiyorsa, oruç bozmaktan daha faziletlidir. Çünkü Allah tealâ: *"Oruç tutmanız sizin için çok daha hayırlıdır."* (Bakara, 184) buyuruyor.

1 - Daha önce geçen ayet-i kerime: *"Sizin için namazları kısaltmakta bir beis yoktur."* (Nisa, 101) Bu ayet namazları seferde kısaltmanın ruhsat olduğuna, diğer ruhsatlardaki gibi, kişinin bu ruhsatı yapmakla yapmamak arasında serbest olduğuna delâlet eder.

2 - Daha önce geçen Hz. Ömer hadisi: *"Bu Allah'ın size verdiği bir bağıştır. Al-*

1 - Hadisi Buharî ile Müslim Sahihlerinde rivayet etmişlerdir. Bir lafzı şöyledir: *"Allah tealâ namazı farz kılınca iki rekât olarak farz kılmuş, bilahere hizada (ikâmet hâlinde) dörde tamamlamış, sefer hâlinde ise ilk şekliyle bırakmıştır."* Nasbu'r-Râye, II, 188.

2 - Bu hadisi Müslim rivayet etmiştir. Taberanî şu lâfızla rivayet etmektedir: *"Hz. Peygamber (a.s.) namazı hizada dört rekât, olarak farz kıldığı gibi seferde iki rekat olarak farz kılmuştur."* Nasbu'r-Râye, II, 189

lah'ın bağışını kabul edin." ile Hz. Peygamber (a.s.)'in: *"Allah tealâ azimetleri ile amel edilmesini istediği gibi, ruhsatları ile de amel edilmesini ister."* (1)

3 - *Sahih-i Müslim* ve diğer kaynaklarda, sahabenin Resulullah (a.s.) ile beraber sefere çıktıkları, bunlardan bir kısmının namazlarını kısaltarak kıldıkları, bir kısmının ise tam kıldıkları, bir kısmının Ramazanda oruç tuttıkları, bir kısmının tutmadıkları ve bundan ötürü birbirlerini ayıplamadıkları sabit olmuştur. (2)

4 - Hz. Aişe (r.a.) şöyle buyunnuştur: *"Hz. Peygamber (a.s.) ile beraber Ramazan'da umreye çıktım. Hz. Peygamber (a.s.) iftar etti, ben ise oruç tuttam, O namazlarını kısaltarak kıldı, ben ise tamam kıldım ve dedim ki: Anam babam sana fedâ olsun! Sen iftar ettin, ben oruç tuttum, sen kısalttın, ben ise tam kıldım. Buyurdular ki: Güzel yaptın Ey Aişe!"* (3)

Bu delillerden anlaşıldığına göre, seferde namazları kısaltarak kılmak ruhsattır. Racihi olan ve ilk akla gelen de budur.

2. Namazları Kısaltmanın Meşruluğunun Sebebi

Namazları kısaltmanın hikmeti; genellikle yolcuların (seferîlerin) karşılaştıkları güçlük ve sıkıntıları defetmek, Allah'ın hakları hususunda kolaylık sağlamak, farzları yerine getirmeye teşvik etmek, vacipleri yapmaktan nefret ettirmemektir. Böylece kusurlu olan yahut ihmal eden kimselerin farzları terketmek için bir delili, bir özrü kalmamaktadır.

Namazları kısaltarak kılmanın sebebi Hanefîler dışında Cumhura göre, mübah olan uzun bir yolculuktur. Namazın kısaltılmasını mübah kılan ve bulunduğu zaman hükümlerin değişiklik arz etmesine yol açan sefer hakkında söz etmek dört şeyden bahsetmeyi gerektiriyor:

Namazların kısaltılması caiz olan mesafe, namazların kısaltılacağı seferin çeşidi, seferin namazlarını kısaltmaya başlayacağı yer, seferi bir yerde ikamet ettiği takdirde namazlarını kısaltacağı zamanın miktarı.

Namazları Kısaltmanın Caiz Olduğu Mesafe:

Namazların kısaltılacağı mesafeyi belirlemede fakihler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

1 - Bu hadisi Ahmed ve Beyhaki İbni Ömer'den, Taberanî İbni Abbas'tan *merfu*, İbni Mesud'dan esah olan görüşe göre *mevkuf* olarak rivayet etmiştir. Ahmed bu hadisi İbni Mesud'dan şu lafızla rivayet etmiştir: *"Allah kendisine isyan edilmesini istemediği gibi, ruhsatları ile amel edilmesini sever."* Bu rivayet zayıftır.

2 - Nevevî *Müslim Şerhi*'nde böyle söylemiştir. Fakat *Sahih-i Müslim*'de *"Bir kısmı namazı kısaltıyor, bir kısmı tamamıyordu"* ifadesi yoktur.

3 - Bu hadisi Dârekutnî rivayet etmiş ve isnadı *hasendür*, demiştir. *Neylül-Evîâr*; III, 202.

Haneflere göre: ⁽¹⁾ Namazların kısalılacağı mesafenin asgari ölçüsü, mutedil bölgelerde ⁽²⁾ yılın en kısa günleri hesabıyla, ve deve yahut yaya yürüyüşüyle üç gün üç gecelik yoldur. Bütün gün geceye kadar yürümek şart değildir. Belki yolculuk günlerinden her birinde sabahdan zevâle (öğleye) kadar yürümek şart koşulur. Burada muteber olan mutat istirahatlerle beraber orta bir yürüyüşdür. Yolculuk yapan kişi eğer sürat yapar da bu mesafeyi, günümüzdeki yeni çıkan ulaşım vasıtalarında olduğu gibi daha kısa bir zamanda katederse namazlarını kısaltarak kılması caizdir. Bir insan bulunduğu yer ile arasında üç günlük yol bulunan başka bir yere kadar yolculuğa niyet eder ve yola çıkarsa namazlarını kısaltarak kılması caizdir. Bir kimse her hangi bir yere gitmeyi kasdetmeden yola çıkar da böylece bütün dünyayı dolaşırsa, üç günlük bir mesafeye gitmeye hiç niyet etmemişse, bu kimse namazlarını kısaltarak kılma ruhsatını kullanamaz.

Sefer mesafesindeki üç konak diye ifade edilen ölçü üç günlük ölçüye yakındır. Çünkü mutat ölçüye göre bir kimse her gün ancak bir konaklık mesafede yol alabilir. Özellikle yılın en kısa günlerinde bu böyledir. Bu mesafeden daha azında namazları kısaltmak sahih değildir. Bunun gibi, Haneflerce mutemed-sahihi olan görüşe göre sefer mesafesini fersahlarla belirlemek sahih değildir. ⁽³⁾ Bunların dayandıkları delil, sünnetle belirlenmiş olan meshin müddetine kıyastır. Bu sünnet de şu hadisin nasıdır: "*Mukim kimse tam bir gün bir gece, seferî üç gün üç gece mesh eder.*" ⁽⁴⁾

Denizde ve dağda muteber olan mesafe yol almak için münasip olan, hâline lâıyk olan miktardır. Denizde rüzgânın durgun veya fazla değil mutedil esme durumu muteberdir. Dağdaki seyirde ise, dağın tabiatına uygun olarak üç gün üç gecelik yürüyüş itibara alınır. Bu mesafe, ovada daha az bir zamanda katedilse de dağdaki üç günlük yolda yürüyüş ile seferlik gerçekleşir.

Bu üç günlük mesafenin saat itibarıyla miktan her beldeye göre farklıdır. Bu, Mısır ve onun hizasındaki ekvator ülkelerinde yirmi saat bir çeyrektir. Günde yedi saatten bir çeyrek saat eksik yolculuk yapılır. Şam'da ise üç günlük yolculuğun tamamı yirmi saatten yaklaşık yirmi dakika eksiktir. Günde altı saat kırk dakikadan bir buçuk derece eksik yürünür.

Hanefler dışındaki Cumhura göre: ⁽⁵⁾ Namazların kısaltılmasını mübah kılan

1 - *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, I, 732-735; *Fethu'l-Kadir*, I, 392-394; *el-Lübâb*, I, 106; *Meraki'l-Felâh* 71.

2 - Yani en kısa günlerinde günün büyük bir kısmında bu mesafeyi katetmek mümkün olan beldeler demektir. Baltık taraflarında olduğu gibi senenin en kısa günlerinin bir saat yahut daha az yahut daha çok olduğu ülkeler buna itiraz konusu olamaz.

3 - 1 Fersah 3 mildir. 1 mil de 4 bin arşındır.

4 - Bu hadisi İbni Ebu Şeybe Ali'den rivayet etmiştir. *Nasbu'r-Râye*, II, 183.

5 - *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 1162; *eş-Şerhu's-Sağir*, I, 474 vd.; *eş-Şerhu'l-Kebir*, I, 358-361; *el-Mühezzeb* I, 102; *el-Muğni*, II, 255 vd.; *el-Mecmû*, II, 213 vd.

uzun yolculuk zaman hesabıyla ortalama iki günlük yolculuktur yahut ağır yükü ve yaya olarak iki konaklık mesafedir. Yüklü develerle yürüyüş, konaklama, kalkma yeme içme, namaz molaları dahil mutat bir şekilde yapılan iki günlük yolculuktur. Cidde ile Mekke veya Taif ya da Mekke, Usfan arasındaki mesafe gibi mesafe gidiş olarak da dört berid, yahut on altı fersah yahut kırk sekiz haşimî mili olarak belirlenir. Bir mil altı bin zirâ'dır. ⁽¹⁾ Nitekim Şafiîler ile Hanbelîler böyle zikretmişlerdir. Sahih olan görüşe göre Malikîler şöyle demişlerdir: Bir mil üç bin beş yüz zirâ'dır. Bu mesafe de bugünkü ölçülerle 89 km. civarındadır. Daha dakik bir hesaplama bu 88.704 km tutar. Bu mesafe uçak, otomobil ve benzeri hızlı vasıtalarla bir saatte de alınsa namazlar kısaltılarak kılınır. Çünkü böyle bir kişinin dört beridlik yolculuk yaptığını söylemek doğru olur.

Denizdeki sefer mesafesi, karadaki mesafe gibidir.

Cumhurun dayandığı delil Hz. Peygamber (a.s.)'in: *"Ey Mekke halkı! Mekke'den Usfan'a kadar dört beridden daha az bir mesafede namazlarınızı kısaltmayın."* ⁽²⁾ hadisidir İbni Ömer ile İbn i Abbas'ın da dört beridlik yolculukta ve daha fazlasında namazlarını iki rekât olarak kıldıkları ve iftar ettikleri rivayet edilmiştir. Çünkü bu kadarlık bir mesafede yolculuğa çıkınca yükünü bağlama, indirme bin-dirme meşekkati tekrarlanır. Daha az bir mesafede bu durum tekrarlanmaz.

Şafiîlere göre, sefer mesafesi tamamiyle sınırlandırılmış olup ne kadar az olursa olsun mesafenin eksik olması sefer hükmü bakımından zarar verir. Bu mesafe Hanbelîler ve Malikîlere göre, yaklaşık olup sınırlı değildir. Bu sebeple Hanbelîlere göre, sefer mesafesinin bir yahut iki mil gibi az bir miktar eksik olmasının seferliğe bir zararı yoktur. Malikîlere göre, sekiz mil eksik olmasının seferliğe bir zararı yoktur. Cumhura muhalif olarak Malikîler Arafat'ta vakfeye çıkınca bu mesafeden Mekke, Mina, Müzdelife ve Muhassab halkını da istisna etmişlerdir. Çünkü sünnet ile amel etmek için, bu yerlerin halkının için de oturdukları yer dışında eda edilecek hac ile ilgili işlerden bir kısmı üzerlerinde borç olarak kaldığı zaman, gidiş gelişte namazları kısaltmaları sünnettir. Eğer üzerlerinde hac ile ilgili bir vecibe kalmamışsa evlerine gidip namazlarını tamam kılarlar.

İbni Kudâme ⁽³⁾ Cumhurun delillerini ele alarak şöyle demiştir: "İbni Abbas ile İbni Ömer'den muhalifi rivayet edilmiştir. Tahdid (mesafeyi sınırlama), Kur'an'ın zahirine de muhaliftir. Çünkü Kur'an'ın zahirine göre, her hangi bir mesafe sınırla-

1 - 1 zirâ: Şafiî ve Hanbelîlerin dediği gibi parmak yahut 32 parmak. Nitekim bu hususu ölçekler cetvelinde açıkladık. Bir zirâ: 46.2 cm.'dir. Bir parmak, ortalama 6 arpa boyudur. Bu da 1.925 cm. eder.

2 - Darekutnî bu hadisi İbni Abbas'tan rivayet etmiştir. Bu hadis İbni Abbas'tan mevkuf olarak da rivayet edilmiştir. Hattabî'ye göre, bu hadis İbni Ömer'den nakledilen iki rivayetin en sağlamıdır. Hanbelîlere göre sahabe sözü, özellikle kıyas muhalif ise hüccettir.

3 - *el-Muğnî*, II, 257 vd.

ması koymaksızın, yeryüzündeki her türlü yolculuk için namazların kısaltılması mübahtır. Sınırlama aynı zamanda Sünnete de aykırıdır. Enes (r.a.) şöyle demiştir: "*Resulullah (a.s.) 3 millik yahut üç fersahlık bir mesafeye yolculuğa çıkınca, namazı iki rekât kılar.*"⁽¹⁾ İbni Kudâme açıklamasının sonunda şöyle diyor: "Deliller, her yolcu için namazları kısaltmayı mübah görenlerin yanındadır. Ancak, bu görüşün aksine bir icma yapılmış olursa o takdirde hüküm değişik olabilir."

Namazların Kısaltılacağı Seferin Türü:

Haneflere göre: ⁽²⁾ İster ibadet için, ister mübah veya masiyet bulunan bir gayeyle olsun, her türlü yolculuk esnasında namazları kısaltmak caizdir. Meselâ, yolculuğu ile Allah'a isyan eden yol kesici ve benzeri kişilerin namazlarını kısaltmaları caizdir. Çünkü meşru bir işe yakın olan çirkinlik o işin meşruluğunu yok etmez. Meşru işe yakın olan çirkinlik meşru şeyden ayrılabilen mesela, cuma namazı için ezan okunurken alış verişi yapmak gibi, şeylerdir. Cumaya gitmeyi terkettiği için bu alış verişi çirkindir. Bunun ayrılması mümkündür. Çünkü bazen alış verişten başka bir sebeble de cuma namazını terketmek söz konusu olmaktadır. Bunun aksi de olabilir. Yolculuk da böyledir. Çünkü yolculuk durumu olmaksızın yol kesme ve hırsızlık olayının gerçekleşmesi mümkündür. Bunun tersi de olabilir. Küfür gibi bizzat yahut hür kimseyi satmak gibi şer'an çirkin olan bir şey meşruluğu yok eder. Başka bir ifade ile Haneflerçe, asi kimse ile itaat eden kimsenin seferleri ruhsat yönünden eşit olduğuna delil nasların mutlak ifadesidir: "*Yeryüzünde yürüdüğünüz zaman sizin için namazları kısaltmakta bir beis yoktur*". Ayrıca seferin kendisi günah değildir. Kötülük seferden sonra vuku bulan yahut sefere yakın olan iştedir. Bu iş namazları kısaltma ruhsatına tesir etmez.

Hanefler dışındaki Cumhura göre: ⁽³⁾ Kölenin sahibinden kaçması, yol kesmek, şarap ve haram şeylerin ticaretini yapmak gibi Allah'a isyanın söz konusu olduğu yolculuklarda, sefere mahsus olan namazların kısaltılması cem edilmesi (birleştirilerek kılınması), oruçlunun iftar etmesi, mestler üzerine üç gün mesh etmek, binek üzerinde nafilâ namaz kılmak gibi ruhsatlar mübah olmaz. Bu gibi yolcular, yolculuğu sebebiyle Allah'a asi olmaktadırlar. Yani bu gibi kimseler, Allah'a karşı isyan etmek ve günaha girmek için yolculuk yapan yahut haram bir iş işlemek için bir yer arayan kimselerdir, dolayısıyla namazlarını kısaltamazlar, kısaltmaları haramdır. Çünkü sefer ruhsatın sebebidir. Ruhsat masiyete dayanak olamaz. Bu konudaki kaideleri şudur: "Ruhsatlar masiyet ve kötülük işlemeye dayanak yapılmaz." Ölmüş hayvan eti yemek de bu gibi kimseler için haramdır. Çünkü Allah tealâ: "*Haddini aşmayarak ve Allah'ın çizdiği sınırları geçmeyerek her kim mecbur*

1 - Hadisi Ahmed, Müslim ve Ebu Dâvud, Şube'den; Yahya b. Yezid, el-Henâî'den rivayet etmiştir.

Mil ile fersah arasındaki bu tereddüt ravi Şube'den kaynaklanmaktadır. *Neylül-Evtâr*, III,205

2 - *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, I, 733, 736; *Tebyinu'l-Hakik*, I, 215, vd.; *Fethu'l-Kaif*, I, 405 vd.

3 - *Bidâyetü'l-Muctehid*, I, 163; *eş-Şerhu's-Sagîr*, I, 477; *Muğni'l-Muhtâc*, I, 268; *el-Mühezzeb* I 102; *el-Muğni*, II, 261 vd. VIII, 597; *Keşşafu'l-Kinâ*, I, 596, VI,194

kalırsa onun için bir günah yoktur." (Bakara, 173) buyuruyor. Allah tealâ ölü eti yemeyi haddini aşmamaya ve Allah'a isyanda bulunmamaya bağlı olarak mübah kılmıştır. Dolayısıyla bu gibi kimseler için mübahlık yoktur. Ayrıca ruhsatlar bir maslahata götüren, mübah olan maksadı elde etmeye yardımcı olması için meşru kılınmıştır. Eğer masiyet gibi konularda ruhsatlar meşru kılınırsa haram iş işlemeye yardım etmek de meşru olur, dolayısıyla bir kötülüğe vesile olunmuş olunur. Şeriat ise bundan berîdir. Malikîler eğlenmek için yolculuğa çıkanların namazlarını kısaltmalarını mekruh kabul etmişlerdir.

Yolculukta asi olan kişi meşru bir gaye için yolculuk yapan, fakat yolculuk esnasında zina, hırsızlık, gasp, iftira ve dedi kodu gibi günahlar işleyen kimsedir. Böyle bir kişi için namazları kısaltmak ve diğer ruhsatlardan yararlanmak caizdir. Çünkü bu kişi yolculuğa çıkarken bu kötülükleri işlemeyi kastetmemiştir. O sadece meşru bir iş için yolculuk yapmıştır, günah işleyen mukim gibidir.

Şafililerden İmam Nevevî şöyle demiştir: "Bir kimse başlangıçta mübah bir yolculuk yapsa, sonra bu yolculuğu masiyet yolculuğuna dönüştürse, esah olan görüşçe göre bu kişi seferin ruhsatlarından yararlanamaz. Bunun aksine bir kimse masiyet yolculuğuna çıksa, sonradan bu yolculuktan tevbe etse, seferi tevbe ettiği andan itibaren başlatır ve bu andan itibaren ruhsatlardan faydalanır."

Seferi (Yolcu)'nin Namazı Kısaltmaya Başlayacağı Yer:

Sefere başlayıp şehrin sınırlarını geçmeden önce namazı kısaltmak için sefere niyet kâfi değildir. Kasr ve iftara başlamak için mutlaka sefere çıkmış olmak gerekir. Fakihlerin ittifakına göre ⁽¹⁾ kendisi sebebiyle namazların kısaltılacağı, iftar ve benzeri ruhsatların kullanılacağı seferin başlangıç noktası, bulunduğu şehrin evlerinden dışarı çıkmak ve şehri tam olarak arkasına almak yahut çıktığı taraftaki binaları geçmiş olmakla başlar. Şehri başka bir yönü itibariyle geride bırakıp geçmiş olmasa da bulunduğu taraftan geçmiş olmak yeterlidir. Çünkü şehrin bir tarafına girmekle ikamet hasıl olur. Dolayısıyla bir yönünden dışarı çıkmakla da sefer başlar. Çünkü Allah tealâ: *"Yeryüzünde yolculuk yaptığınız zaman, namazı kısaltmanızda sizin için bir beis yoktur."* buyuruyor. Bir kimse bulunduğu şehrin sınırlarından dışarı çıkmadıkça yeryüzünde yolculuk yapmış olmaz. Bu konuda mezheplerin görüşlerinin açıklaması aşağıda gelecektir. Seferî kişi ikamete niyet ettiği beldenin ilk evlerine girinceye kadar namazını tam olarak kılmaz.

Namazların Kısaltılması İçin İkamet Edilen Yerde Kalınacak Müddet Şudur:

Seferî kimse bir beldede muayyen bir müddet ikamete niyet etmedikçe namaz-

1 - *el-Kitab ma'a'l-Lübâb*, I, 107; *Merakî'l-Felâh*, 71; *Fethu'l-Kadir*, I, 396; *Bidayetü'l-Müctehid*, I 163; *eş-Şerhu's-Sağir*, I, 476, vd.; *Muğni'l-Muhtâc*, I, 263 vd.; *el-Muhezzeb*, I, 102; *el-Muğn II* 259-261.

larını kısaltır. Bu müddetin tayini hususunda fakihlerin görüşleri ikiye ayrılmıştır. (1)

Hanefilere göre: Seferî kimse bir belde de on beş gün ve daha fazla kalmaya niyet edince mukim olur ve namazları iki rekât olarak kısaltması mümkün olmaz. Bir yerde bu kadar zaman kalmaya niyet edince, namazlarını tam kılması lâzım gelir. Eğer on beş günden az kalmaya niyet ederse seferîliği devam eder, namazları kısaltarak kılar.

Hanefîlerin bu görüşlerinde dayandıkları delil, kadınların temizlik müddetine kıyastır. Çünkü bu iki durumdaki müddet, asla dönmeyi gerektiren müddetlerdir. Temizlik müddeti, hayız sebebiyle kadının üzerinden düşen namaz ve orucun edasına dönmeyi gerektirir. İkamet de sefer sebebiyle kişinin uhdesinden düşen bazı vecibelerin yapılmasına geri dönmeyi gerektirir. Bu sebeple temizlik müddeti on beş gün ile belirlendiği gibi asgarî ikamet müddetinin de on beş gün olarak takdir edilmesi gerekir. Bu ölçü İbni Abbas ile İbni Ömer'den de nakledilen görüştür. Bu iki sahabe şöyle demişlerdir: *"Seferî olduğun halde bir beldeye girer ve bu belde de on beş gün kalmaya niyet edersen namazını tam kıl. Eğer buradan ne zaman sefere çıkacağını bilemezsen namazlarını kısaltarak kıl."*

Seferî bir kimse bir belde de, belirli bir ihtiyacını görmek için beklerse, bekleme işi senelerce devam etse de, namazlarını kısaltarak kılar. Bir kimse bir beldeye girer de on beş gün kalmaya niyet etmezse ve yolculuğa çıkma zamanını bekler de meselâ, yarın öbür gün yola çıkarım der ve bu şekilde senelerce orada kalırsa namazlarını kısaltarak iki rekât kılar. Çünkü İbni Ömer Azerbaycan'da altı ay kalmış ve namazlarını bu şekilde kısaltarak kılmıştı. Bir kısım sahabenin de böyle yaptığı rivayet edilmiştir.

Ordu, arz-ı harbe (savaş yapılan ülkeye) girer de burada on beş gün kalmaya niyet ederlerse yahut orada bir kaleyi veya bir şehri kuşatırlarsa namazlarını kısaltarak kılarlar, tam olarak kılmazlar. Çünkü niyetleri sahih değildir. Zira bu şehre girenler endişelidirler, burada yerleşmiş değillerdir. Düşmanı mağlup ederek burada yerleşmekle düşman tarafından mağlup edilip kaçmak arasında tereddüt içindedirler. Bu görüş aynı zamanda Malikî mezhebine de uymaktadır.

Malikî ve Şafîlilere göre : Seferî kişi bir yerde dört gün kalmaya niyet ederse namazlarını tam kılar. Çünkü Allah tealâ namazları, kısaltmayı yeryüzünde yolculuk yapmak şartıyla mübah kılmıştır Mukim ile ikamete niyet eden kimse, yeryüzünde sefere çıkan kimse demek değildir. Sünnet, dört günden az ikamet in sefer in hükmünü kesmeyeceğini açıklamıştır. Buharî ile Müslim'de şu hadis rivayet edilmiştir: *"Muhacir, hacdaki ibadetlerini yaptıktan sonra üç gün ikamet eder."* Hz. Peygam-

1 - *Fethu'l-Kadir ma'a'l-Inayim*, I, 397, vd.; *el-Lübâb*, I, 107 vd.; *Bidâyetü'l-Müctehid*, I, 63 vd.; *eş Şerhu's-Sağir*, I, 481; *Muğni'l-Muhtâc*, I, 264 vd.; *el-Mühezzeb*, I, 103; *Keşşafu'l-Kinâ*, I, 605; *el Kavâninü'l-Fıkhiyye*, 85; *eş-Şerhu'l-Kebir*, I, 364.

ber (a.s.) Umre yaptığı zaman Mekke'de üç gün kaldığı hâlde namazlarını kısaltarak kılıyordu. (1)

Malikîler bu müddeti, ikamet müddeti içinde yirmi vakit namazla takdir etmişlerdir. İkamet müddeti bundan az olunca namazlar kısaltılabilir.

Malikîlerle Şafîilerce sahih olan görüşe göre, bir yere giriş ve çıkış günleri hesaba dahil değildir. Çünkü birincisinde eşyanın indirilmesi, ikincisinde geri dönüş için eşyanın yüklenmesi söz konusudur. Bunlar ise sefer meşguliyetlerindendir.

Hanbelîlere göre: Bir kimse dört günden fazla yahut yirmi vakitten fazla kalmaya niyet ederse namazlarını tamam kılar. İbni Abbas ile Cabir hadisinde de Hz. Peygamber (a.s.)'in Mekke'ye zilhicce ayının döndüğü günü sabah vakti geldiği ve burada dört, beş ve altıncı günler kaldığı, sekizinci günü sabah namazını kıldıktan sonra Mina'ya çıktığı ve bu günlerde namazlarını kısaltarak kıldığı rivayet edilmiştir. Enes (r.a.) da şöyle demiştir: "*Mekke'de on gün kaldığımız halde namazları kısaltarak kılıyorduk.*" (2) İbni Hacer *Fethu'l-Barî*'de şöyle demiştir: "Şüphe yoktur ki, Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'den zilhicce'nin on dördüncü günü sabah vakti çıkmıştır. Buna göre Rasulullah'ın Mekke ve civarında ikamet ettiği müddet, Hz. Enes'in dediği gibi geceleri de dahil on gün olur. Mekke'de ise sadece dört gün ikamet etmiş olmaktadır. Çünkü zilhiccenin sekizinci günü Mina'ya geçmiş, namazları orada kılmıştır.

Hanbelîlere göre, bir yere giriş çıkış günleri ikamet müddetinden sayılmaktadır. Seferî kimse bir ihtiyacını elde etmeyi yahut başarmayı umduğu bir iş yahut düşmanla cihat için yahut günbegün sefere çıkma hazırlığı hâlinde beklemekte ise Malikî ve Hanbelîlere göre Hanefîlerde olduğu gibi müddet ne kadar uzarsa uzasın ikamet etmeye niyetlenmediği sürece namazlarını kısaltarak kılmaları câizdir.

Şafîilere göre, böyle bir kimsenin on sekiz gün, giriş ve çıkış günleri hariç, namazlarını kasr ile kılmaları caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) fetih yılında Hevâzinlilerle savaşmak için Mekke'de bu kadar zaman kaldığı halde namazlarını kısaltarak kılıyordu. (3)

1 - *Neylül-Evtâr*, III, 207 vd. Buhârî ile Müslim'in hadisleri şudur: "*Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'de muhacirlerin kalmasını yasakladı. Sonra üç gün kalmalarına müsaade etti.*" *el-Mecmû*., VI 243.

2 - Buhârî ile Müslim bu hadiste ittifak etmişlerdir. (a.g.e.)

3 - Hadisi Ebu Dâvud İmrân b. Husayn'dan rivayet etmiştir. Hadisi Tirmizi de rivayet etmiş ve *hasen* derecesinde olduğunu ifade etmiştir. Senedinde zayıf bir ravi bulunsa da İbni Hacer'in zikrettiği gibi hadisi takviye eden başka şahitler vardır. Bu hususta başka rivayetler de gelmiştir. En sahih olana göre Rasulullah'ın ikamet müddeti on dokuz gündür. Beyhakî de böyle olduğunu söylemiştir. On dokuz şeklindeki rivayet daha sahih olduğu halde on sekiz rivayetini tercih ettim. Çünkü İmrân'dan gelen rivâyette *iddirab* yoktur. Diğer rivayet İbni Abbas'tandır ve *muddarib*'dir, ayrıca on dokuz, on yedi gibi farklılıklar da bulunmaktadır.

3. Namazları Kısaltarak Kılmanın Şartları:

Fakihler namazları kısaltmanın sıhhati için aŖağıdaki şartları ileri sürmüŖlerdir.
(1)

1- Cumhura göre yolculuk iki konaklık yahut iki günlük yahut on altı fersahlık bir mesafe kadar uzun olmalıdır. Hanefîlere göre, yukarıda zikri geen fark üzere üç konak yahut geceleri dahil üç günlük bir yolculuk olmalıdır.

2- Hanefîlerin haricindeki cumhura göre yolculuk mubah bir yolculuk olmalı, hırsızlık yahut yol kesmek için yapılan yolculuklardan olduğu gibi yahut haram olan bir yolculuk olmamalıdır. Bir kimse masiyet için yaptığı bir yolculukta namazlarını kısaltarak kılsa Şafî ve Hanbelîlere göre, namazı olmaz. Çünkü bu kiŖi abdestsiz olarak namaz kılan kimsenin durumunda olduğu gibi, haram olduğuna inandığı bir iŖi yapmaktadır. Malikilere göre ise, günah işlemekle beraber kasır yapılarak kısaltılarak kılınan namaz sahihtir.

Hanbelîlere göre, mekruh bir yolculukta namazlar kısaltılamaz. Malikî ve Şafîlilere göre kısaltılır.

Hanefîlere göre daha önce de aıkladığımız üzere haram, mekruh ve mübah olan yolculuklarda namazları kısaltarak kılmak caizdir. Ticaret, gezinti, seyir, mescitleri, eski eserleri ve kabirleri ziyaret için yapılan yolculuklarda namazlar kısaltılarak kılınabilir. Hanbelîlere göre, kabir ziyareti için, namazları kısaltmak sahihtir.

3- İkamet ettiği yerin binalarını gemiŖ olmak. Nitekim bunu daha önce zikrettik. Bu şartın aıklamasında fakihlerin farklı görüŖleri vardır.

Hanefîlere göre: (2) İkamet edilen beldenin evlerini ıkıŖ yaptığı yönden gemiŖ olmalıdır. BaŖka bir yönden beldenin sınırını gemese de bir yönden gemiŖ olması gerekir. Evler dağınık da olsa o beldeye dahil ise, ıkıŖ yaptığı yönden hepsini gemiŖ olmalıdır. Bulunduğu beldenin evresindeki meskenleri, Ŗehre bitişik olan köyleri de gemiŖ olmalıdır. Bunun gibi, ikamet yerine bitişik olan sahayı da gemiŖ olması şarttır. Bu saha, o beldeye oturan kimselerin bazı iŖlerine yarayan, hayvanların gezdirildiği, ölülerin defnedildiği ve toprakların atıldığı Ŗehre bitişik yerlerdir.

Beldeden ayrılan kimsenin, gözünden evlerin kaybolması, virane evleri ve bostanları gemek şart değildir. Bunlar beldenin binalarına bitişik olsa da yahut burarlarda, zaman zaman Ŗehir halkı otursa da mamur yerlerden sayılmazlar.

adırdı oturanlar ister toplu halde ister dağınık bulunsunlar hille'yi, yani yerle-

1- *Tebyinu'l-Hakaik*; 1209-216; *el-Kavaninu'l-Fıkhyye* 84-85; *eŖ-Ŗerhu's-Sağir*, I,486; *Muğni'l-Muhtac*; I,266-271; *el-Mühezzeb*, I,101-103; *el-Hadramiyye*, 76 vd.; *KeŖŖaŖu'l-Kına*; I,593 603; *Meraki'l-Felâh*; 71.

2- *Reddü'l-Muhtâr*; I,732 vd.

şim alanını geçerse, yani gece kalmak için toplandıkları ve birbirleriyle yardımlaşmada bulundukları evleri geçerlerse kül dökülen çöplükleri, çocukların eğlendikleri ve atların bağlandığı yerleri geçerlerse namazlarını kısaltırlar. Çünkü bu yerler ikamet yerinden sayılmaktadır.

Yerleşim alanının geçmek şart olduğu gibi, eğer vadinin enine doğru yolculuğa çıkmışsa orayı geçmesi, eğer yüksek bir yerde oturuyorsa, bu yerlerin inişi geçmesi, eğer ingin bir yerde oturuyorsa bu yerin yokuşunu geçmesine mübah edilir. Bu hüküm mezkur üç yer (vadi, iniş ve yokuş) mutedil olduğu zamana mahsustur. Eğer bu yerler çok geniş bir alana yayılıyorsa, o takdirde örfe göre toplu yerleşim alanını geçince namazları kısaltmakla yetinilir.

Bina ve çadırlardan başka yerlerde oturan kimselerin sefer, oturduğu ve konakladığı yeri geçmekle başlar. Bütün bu söylenenler kara yolculuğu hakkındadır. Deniz yolculuğuna gelince; geminin yahut kayığın ilk hareket ettiği ve ilerlemeye başladığı yerden başlar. Eğer gemi beldede bulunan binalara paralel olarak gidiyorsa, o binaları mutlaka geçmesi gerekir. Yolculuk, kişinin vatanının surlarına, eğer surları yoksa vatanının binalarına ulaşmakla son bulur.

Hanbelîlere göre yolcu eğer kavminin çadırlarından yahut mamur olan köyünün evlerinden, örfe göre ayrılma sayılacak şekilde ayrılırsa, köy ister sur içinde olsun, ister olmasın, namazlarını kısaltarak kılar. Çünkü Allah tealâ, kasrı sadece yeryüzünde yolculuk yapanlar için mübah kılmıştır. Yine ister bu yerleşim alanının bitişiğinde harap evler bulunsun, ister açık arazi bulunsun hüküm aynıdır. Eğer harap evlerin bitişiğinde oturlan evler bulunursa yahut ehlinin oturmakta olduğu bahçeler bulunursa, hatta hava almak ve gezinmek için misafir olarak da olsa, o takdirde harap, mamur, oturlan bahçe ne varsa hepsini geçmedikçe namazlarını kısaltamaz.

Eğer bir beldenin eski Bağdat'ta olduğu gibi birçok mahalleleri bulunsa her mahalle diğerinden ayrı bulunsa ailesinden ayrılıp mahallesinden çıktığı zaman namazlarını kısaltması kişi için mübahtır. Günümüzdeki şehirlerin mahallelerinde olduğu gibi mahalleler birbirine bitişik olursa bütün mahallelerden ayrılmadıkça namazlarını kısaltamaz.

Birbirine yakın iki köy bulunsa, birbirinin binaları diğerine bitişik olsa, bunlar bir tek köy hükmündedirler. Binaları bitişik değilse herbirinin hükmü kendine mahsustur.

Gemisi ile seyreden gemicinin bu gemiden başka bir evi bulunmаса, ailesi, mutfağı ve tüm ihtiyaçları bu geminin içinde bulunsa, bu kimse için sefer ruhsatlarından yararlanmak mübah olmaz.

Bir kimse çadırlarda yaşasa, o takdirde namazları kısaltabilmesi için mutlaka bu çadırları geçmesi gerekir. Bir kimse bir ırmak yahut odun temin edilen kuru gibi bir

yerin kenarında ikâmet etse namazlarını kısaltabilmek için mutlaka burayı geçmesi gerekir. Kuru cidden geniş, nehir de menbâna yahut döküldüğü yere uzak olmadığı müddet bu yerden mutlaka ayrılması gerekir. Yoksa yine evleri geçmeye itibar edilir.

Malikîlere göre: ⁽¹⁾ Seferî ya hadarî (şehirli) yahut bedevî yahut cebelî (dağlı) olur. *Hadarî (şehirli)* Bir şehirde yahut bir belde yahut cuma namazı kılınmasa da bir köyde oturan kişidir. Şehirli kişi, bulunduğu şehir, köy yahut kasabanın binalarını, çevresindeki sahayı ve hükmen de olsa bunlara bitişik olan bahçeleri geçmedikçe namazlarını kısaltamaz çevredeki bahçe boş arazi ve binalar ateş yakmak, etmek pişirmeyahut yemek pişirmeyahut yemek pişirmek için kendilerinden faydalanmak veya kullanmak suretiyle hükmen bitişik olsa, hatta senenin bazı günlerinden oranın ehli burada otursalar ve şenletseler de hüküm değişmez. Beldeden ayrı ziraat yapılan tarlaları bulunan bahçeleri yahut senenin belli bir dönemde hiç oturulmayan evleri geçmek şartı yoktur.

Bedevî çölde yahut çadırlarda oturan kimseye denir. Bedevî ancak bütün çadırları yahut kabilenin bütün evlerini yahut aralarında yardımlaşma ve anlaşma bulunan kabileleri ayrı olsalar da geçmedikçe namazlarını kısaltmaz bu kabilelerin hepsi hay ve dar yahut sadece dar ⁽²⁾ ismi altında toplansa da hüküm değişmez. Cebelî (dağlı) dağlarda oturan kimsedir. Böyle bir kimse bulunduğu mahalli yahut mekânı geçerse namazlarını kısaltır.

İçinde meskûn bahçelerin bulunmadığı köyde oturan kimse, köyün evlerini ve bir tarafındaki virane binaları geçince namazlarını kısaltır.

Bağda oturan oturduğu meskenden ayrılmakla namazlarını kısaltır. O bahçe ister şehre bitişik olsun, ister şehirden ayrı olsun hüküm değişmez.

Şafilere göre ⁽³⁾ eğer belde veya köyün surları varsa, seferin başlangıcı bu surları geçmekle olur. Hatta bu surların dışında yerleşim alanları olsa da esah olan görü-şe göre hüküm aynıdır.

Eğer oturuş belde yahut köyün surları yoksa, o takdirde seferin başlangıç noktası en son binaları geçmektedir. Hatta arada bir nehir yahut bir bahçe yahut harap evler bulunsun ikamet yerine bitişik veya ayrı olan bütün evleri geçmesiyle sefer başlar. Beldenin binalarından dışarıda terk edilmiş harap vaziyetteki evleri geçmek şart değildir. Çünkü bu yerler ikamet yerleri değildir. Nitekim sefere başlanan yere bitişik olsa da bahçelerle ziraat alanlarını geçmek de şart değildir. Surlu bulunmayan köylerin kabristanını geçmek şarttır.

1- *eş-Şerhu'l-Kebir, ma'ad-Düşûkî*; I, 359 vd.

2- *Hay'*dan kasdedilen kabiledir. *Dardan* kasdedilen, kabilenin konakladığı yerdir. Hülle ve menzillik aynı manaya gelir.

3- *Muğni'l-Muhtâc*; I, 263 vd.

4- Sefere çıkarken muayyen bir yere gitmeyi kasdetmiş bulunmak, ve tereddüt-süz olarak namazların kısaltılacağı kadar bir mesafede yolculuk yapmaya niyet etmiş bulunmak. Nereye gideceğini bilmeyen yahut kaçan köleyi, hayvanı aramak için yola çıkan yahut borçlusunu aramaya çıkıp bulduğu zaman dönecek olan yahut belli bir yere gitmeyi kasdetmeksizin seyahat eden kimseler namazlarını kısaltarak kılamazlar. Bunun gibi matlub olan sefer mesafesini katetmeyi kasdetmeksizin, bütün dünyayı dolaşan kimse de namazlarını kısaltarak kılamaz. Çünkü bu kişi mesafe katetmeyi kasdetmemiştir. Bunun gibi, cumhura göre, bir kimse sefer mesafesini katetmeyi niyetlese bu esnada da seferliği kesecek şekilde ikamete niyet etse yine namazlarını kısaltamaz. Bu konuyu ileride açıklayacağız.

Hanefîlere göre böyle bir kimse gerçekten kamet edinceye kadar namazlarını kısaltarak kılar. Daha önceki ikamet niyeti zarar vermez. Bu görüş makul olup uyulması gereken görüştür.

5- Kendi başına hareket etme hürriyetine sahip bulunmak. Bir kimse eğer başkasına bağlı bulunursa ve başkası kendisine hâkim ise, meselâ; kocasına bağlı olan kadın yahut komutanına bağlı bulunan askerler efendisine bağlı hizmetçi hocasına bağlı talebe gibi, bunlardan her biri ne yapacağını bilemezse, namazlarını kısaltamazlar. Çünkü belli bir yere gitmeyi kasdetme şartı gerçekleşmemiştir. Şafiîlere göre bu şart, sefer mesafesi katetmeden öncesiyle kayıtlıdır. Eğer bu kimseler seferi sayılacak kadar mesafe katetmişlerse, bunların tabii oldukları kimseler namazlarını kısaltmasalar da yolculuklarının uzunluğunu bildikleri için namazlarını kısaltırlar.

Şafiîler buna şunu da ilâve etmişlerdir: Tabi olan kişi, tabilikten kurtulunca, seferden dönmeye niyet ediyorsa, meselâ; askerın askerlikten ayrılması, hizmetçinin hizmeti terketmesi, seferi sayılacak kadar bir mesafeyi ki iki konaklık iki günlük mesafedir katetmedikçe namazını kısaltamaz.

Hanefîlere göre ise bu şart mutlakdır. Tabi başkasına bağlı olan kimse bağlı bulunduğu kişi sefere niyetlenmedikçe namazlarını kısaltamaz. En sahih görüşe göre, tabi olduğu kişinin ikamet niyetini bilmediği sürece tabi olan kişinin namazlarını tamamlaması gerekmez. Bir kimse eğer durumunu bilmeden önce kendisine bağlı olduğu kişinin niyetine aykırı olarak namaz kılarısa en sahih görüşe göre namazı sahihtir.

6- Namazlarını kısaltan kişi mukim kişiye yahut namazlarını tam kılan bir süferiye uymuş olmamalıdır. Şafiî ve Hanbelîlere göre, seferi olup olmadığı şüpheli birine uymuş da olmamalıdır. Eğer uyarısa, son teşehhütte uysa bile namazları tam kılması vacip olur.

Fakat, Hanefîler, seferinin mukime ancak vakit içinde uymasını cazi görmüşlerdir. Eğer vakit içinde seferi kişi mukime uyarısa namazını tam kılar. O zaman misa-

fırın seferinin farzı ikiden dörde intikal etmiş, değişmiştir. Vakit çıktıktan sonra seferinin mukim kimseye uyması caiz değildir. Çünkü kendisinin farzı, zimmetinde sadece iki rekât olarak sabit olmuştur. Vakit çıkıktan sonra bu kişinin farzı dört rekâte intikal etmez. Eğer buna aykırı davranır mukim kimseye uyarıya namazı batıl olur.

7-Namazın iftitah tekbirini alırken kısaltmaya niyetlenmek . Bu, Şafî ve Hanbelîlere göre şarttır. Çünkü namazlarda asıl olan husus tam kılmaktır. Mutlak olarak niyetlenmek, asla hamledilir. Dolayısıyla mutlaka iki rekât kılmaya niyetlenmek gerekir.

Malikîler seferde namazda kısaltmaya niyet etmeyi kâfi görmüşlerdir. Bundan sonra kılınacak olan namazlarda bu niyeti yenilemek şart değildir. Bu durum, Ramazan başında niyetlenmek, ayın geride kalan günleri için niyetlenmeye yctmesine benzemektedir.

Hanefîler ise, namazdan önce seferiliğe niyet etmeyi yeterli görmüşlerdir. Bir kimse, ne zaman sefere niyetlenirse, ona farz olan, namazlarını kısaltarak kılmaktır. Her namazı kılarırken kısaltmaya niyetlenmesi gerekmez.

8- Bülûğ (ergenlik) çağına girmiş bulunmak. Hanefîlere göre şarttır. Bunlara göre çocuk seferde namazlarını kısaltarak kılamaz. Fakihlerin cumhuruna göre bu şart değildir, çocuk da namazlarını kısaltarak kılar. Çünkü sahih kasdı olan ve muayyen sefer mesafesinde yolculuk yapmaya niyetlenen kişi namazlarını kısaltarak kılar.

9- Şafîler, kişinin yolculuğunun namazın başından sonuna kadar devam etmesini şart koşmuşlardır. Meselâ; bir kimse bindiği gemi, otobüs, otomobil gibi vasıtalarla ikamet yerine varsa yahut ikamete niyet edip etmediğinde şüphelense yahut ulaştığı beldenin kendi beldesi olup olmadığında şüplense ve bütün bu sayılan durumlarda kendisi namazda bulunuyor ise, namazını tam olarak kılar. Çünkü ruhsatın sebebi ortadan kalkmıştır yahut seferliliğin kalkıp kalkmadığı hususunda şüpheye düşülmüştür.

Namazları Kısaltmanın Şartlarında Fakihlerin Görüşlerinin Hülâsası:⁽¹⁾

Hanefî Mezhebi: Sefere niyetlenen ve belli bir yere gitmeyi kasdeden kimse namazlarını kısaltarak kılar. Hatta bu yolculuk masiyet yolculuğu da olsa hüküm aynıdır. Seferin başlangıcı, ikamet mahallinin evlerini yahut buna bitişik olan şehir kenarı, şehrin bazı menfaatleri için hazırlanan, hayvanların otladığı mezarlar gibi yerlerdir. Bunun gibi, bulunduğu şehrin civarındaki ev ve maskenleri de geçmesi şarttır. Çünkü bunlar da şehir hükmündedir. Yine sahih olan görüşe göre, şehrin civarına bitişik olan köyleri de geçmek gerekir.

1- *el-Mugnî*, II,261; *Keşşâfu'l-Kınâ*; I,598.

Seferde niyetin sahih olması için üç şart ileri sürülmüştür: Kendi başına sefer ve ikamete karar verebilecek serbestliğe sahip olmak, ergenlik çağına girmiş bulunmak, sefer mesafesi üç günden az olmamak.

Malikî Mezhebi: Namazları kısaltarak kılmanın altı şartı vardır:

Seferin uzun olması (Bu mesafe meşhur olan görüşe göre 48 mildir), yolculuğun başlangıcında tereddütsüz olarak sefer mesafesi katetmeye niyetlenmiş olmak, belli bir yöne doğru gitmeyi kasdetmiş bulunmak, sefer mübah bir yolculuk olmak, bulunduğu şehri ve bu şehre bitişik olan meskûn bina, bahçe gibi yerleri geçmiş olmak, yolculuk esnasında geceleri dahil en az dört gün bir yerde kalmaya niyet etmiş olmamak.

Şafîî Mezhebi: Namazları kısaltarak kılmanın sekiz şartı vardır:

1. Yolculuk uzun olmak, bu da 48 Haşimî mili kadar mesafedir. ⁽¹⁾ Yahut iki konaklık edcr, yani geceler hariç mutedil olarak iki günlük yahut bir gün hariç, mutedil iki gecelik yahut da mutedil bir gün bir gecelik yoldur. Bu yolculuk yükü bulunan deve yürüyüşü ileidir. Deniz yolculuğu kara yolculuğu gibidir.

2. Kasr yapıp yapmayacak kadar uzun olduğunu bilmek için, yolculuğun başında belli bir yere kadar gitmeyi kasdetmiş bulunmak.

3. Yolculuk mübah olan bir yolculuk olmak, yolculuğu sebebiyle günah işleyen kimse ve kocasına isyan eden kadının da namazlarını kısaltma hakkı yoktur.

4. Namazları kısaltarak kılmanın caiz olduğunu bilmiş olmak. Bir kimse seferde namazların kısaltılmasının caiz olduğunu bilmeksizin kısaltırsa namazı sahih olmaz. Çünkü bu kişi namaz ile eğlenmektedir.

5. Namazı kısaltmaya iftitah tekbirini alırken niyet etmek.

6. Namaza devam ederken namazın kısaltılma niyyetine aykırı meselâ bu namazı tam kılmaya niyet etmek gibi davranışlardan sakınmak. Bir kimse namazı kısaltarak kılmaya niyetlettikten sonra tam kılmaya niyetlenirse namazını tam kılması gerekir.

7. Bir an bile olsa, tam kılan veya seferî olup olmadığına şüphe bulunan yahut abdestsiz bir imama uymamış olmak. Eğer böyle kişilere uyarsa, namazın neresinde olursa olsun, namazını tam kılması lâzımdır. Bunun dayandığı delil, AHmed b. Hanbel'in sahih bir isnatla İbni Abbas'tan rivayet ettiği şu haberdur. *"İbni Abbas'a : 'Yalnız kılınca iki, mukime uyuncu dört kılan seferî kimsenin durumu nedir? Diye soruldu. O şöyle cevap verdi: O sünnettir.'"*

8. Bütün namazı boyunca seferî bulunmak. Bir kimse namaz kılarken ikamete niyetlense yahut gemisi kendisini ikamet yerine ulaşırsa, namazlarını tam olarak

1- Haşimî mili, Benî Ümeyyenin kullandığı ölçü birimidir.

kılar.

Hanbelf Mezhebi: Namazları kısaltarak kılmanın şartları şunlardır:

1. Sefer uzun ve vacip yahut mübah bir yolculuk olunca, mesafe 48 Haşimî mili kadar olmak.

2. Beldesinin evlerini geçmiş bulunmak ve bu evleri örfte ayrılma kabul edilecek şekilde geride bırakmak.

3. Bu mesafeye ulaşan bir sefere niyet etmiş bulunmak. Burada muteber olan yolcunun sefer mesafesine yolculuk yapmaya niyet etmesidir, yoksa bunu gerçekleştirmesi şart değildir. Meselâ; bir kimse yolculuğa niyetlenip yola çıktıktan sonra yahut seferin başlangıcında belli bir yere gitmeyi kasetse mesafeyi tamamlamadan geri dönse de namazlarını kısaltarak kılar

4. Namazın başında kısaltmaya niyetlenmek.

5. Mukim yahut seferîliği şüpheli yahut namazı iade etmesi gerekli kimselere uymamış olmak. Meselâ; mukim birine uysa ve onun da namaz esnasında abdesti bozulsa namazını tam olarak iade etmesi gerekir. Çünkü bu namaz başlangıçta kendisine tam olarak farz olmuştur. Dolayısıyla kısaltılmış olarak iadesi caiz değildir.

6. Şafîlilerde olduğu gibi namaz boyunca seferî olmak.

4. Seferînin Mukime, Mukimin Seferîye Uyması:

Fakihler seferînin mukim kimseye uymasının caiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. ⁽¹⁾ Malikîlere göre ise bu kerahetle caizdir. Çünkü bu durum seferî hakkında sünnet olan kısaltmaya muhalif düşmektedir. Ayrıca seferî mukime uysa, namazını imama uyması icab ettiğinden dört rekât olarak tamamlaması vacip olur. Hanefîlere göre bu kimsenin farzı değişerek dört olur. Nitekim mukim olmaya niyetlenince de dört olmaktadır.

Hanefîler, imama uymanın caiz olması için iftitah tekberi sığacak kadar zaman da olsa vaktin bekasını şart koşmuşlardır. Fakat vakit çıkınca seferînin mukime uyması caiz değildir. Çünkü vakit çıktıktan sonra onun farzı değişmez, zira sebep ortadan kalkmıştır. Bunun gibi Hanefîlere göre, ikamete niyet etmekle vakit çıktıktan sonra farz değişmez.

Mukime uyan seferînin namazını tam kılmasının sünnetten delili, İbni Abbastan gelen şu rivayettir: *"İbni Abbas: Seferî'nin durumuna ne dersiniz? Yalnız başına kılınca iki rekât makim olarak dört rekât kıyor? Sorusuna: "Bunu yapmak sünnet-*

1- *el-Kıtab ma'al-Lübab*, I,109; *Merakî'l-Felâh*, 72; *ed-Dürü'l-Muhtâr*, I,740 vd.; *Fethu'l-Kadîr*, I,399; *es-Şerhu's-Sağîr*, I,482; *el-Kavaninu'l-Fikhiyye*, 84; *el-Mühezzeb*, I,103; *Muğni'l-Muh-tac*, I,269; *Keşşafu'l-Kınâ*, I,602; *el-Muğni*, II,284; *el-Mecmu*, IV,236-242.

tir." (1) cevabını verdi. Nâfi de şöyle demiştir: "İbni Ömer seferî olduğunda imamla birlikte namaz kıldığı zaman dört rekâat kılar, yalnız başına kıldığı zaman iki rekât kılar." (2) Hz. Peygamber (a.s.) de: "İmam uyulmak için nasbolunmuştur. İmama uyunca farklı davranmayınız" buyurmuştur.

Şafîiler ve Hanbelîler şunu da ilâve etmişlerdir: Seferî imamın burnu kanasa ve başkasını yerine geçirse, imama uyan cemaat tam kılarlar, halef imam ise iki rekâtta selâm verir.

Mukimin Seferîye Uyması:

Fakîhler yine mukimin seferîye uymasının caiz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. (3) Malikîlere göre ise bu yine kerahetle caizdir. Çünkü mukimin niyeti imamın niyetinden farklıdır. Seferî, mukim kimselere namaz kıldırırsa ikinci rekâtta selâm verir, sonra mukim olan cemaat namazlarını tamamlarlar. Seferî olan imamın selâm verdikten sonra: "Namazınızı tamamlayın, çünkü ben seferîyim" demesi müstahap olur. Bunu yapmakla kendisinin yanıldığı vehmini ortadan kaldırmış cahil bir kimsenin namazın rekâtları hakkında şüpheye düşüp dört rekâtlı namazların ikiye indirdiğini zannetmemesi temin edilmiş olur.

Hanefîlere göre; seferî imam, yukarıdaki sözü, namaza başlamadan önce, eğer başta söylememişse, selâm verdikten sonra söylemelidir.

Bunu yapmanın caiz olduğunun delili. İmran b. Husayn'ın rivayet ettiği şu haberdur: "Resulullah (a.s.) hangi sefere çıkmışsa, mutlaka dönünceye kadar iki rekât kılmuştur. Yine Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'nin fethi sırasında on sekiz gece kalmış fakat insanlara akşam namazı dışındaki namazları hep ikişer rekât olarak kıldırmıştır. Namazdan sonra şöyle buyururdu: Ey Mekke halkı! Kalkıp ayrıca iki rekât daha kılın, çünkü biz seferîyiz." (4)

Namazları kısa kılmaya niyetlendikten sonra, imam sehven yahut bilmeyerek tamamlamak için ayağa kalkarsa, cemaat onu uyarmak için "Sübhanellah" diyerek tesbih getirir. Eğer imam geri dönerse namazın sonunda sehiv secdesi yapar. Geri dönmeyen cemaat ona uymaz, imam selâm verinceye kadar oturup onu beklerler.

5. Namazları Kısa Kılmaya Engel Durumlar:

Yolculuk esnasında seferînin belli bir yerde, daha önce mezheplere göre süresini açıkladığımız kadar ikâmet etmeye niyet olmasıyla seferîlik sona erer ve namazları kasretmesi mümkün olmaz, namazları tam kılması gerekir. İkâmet müddeti Ha-

1 - İmam Ahmed *Müsned* de rivayet etmiştir.

2 - Müslim rivayet etmiştir.

3 - Yukarıda geçen kaynaklar; *el-Kitab; maâ'l-Lübâb*, I, 113, *ed-Dürü'l-Muhtâr*, I, 764 *Fethu'l-Kadir*, I, 401; *el-Kavâninü'l-Fikhiyye; eş Şerhu's-Sagîr*, 482, 484; *el-Muğnî*, 286.

4 - Bu hadisi Ahmed, Ebu Dâvud, Tirmizî rivayet etmiş olup Tirmizî *hasen* demiştir. Beyhakî de rivayet etmiştir. İsnâdında zayıf biri vardır. Tirmizînin *hasen* demesi Hafız İbni Hacer'in dediği gibi hadisin şahitleri bulunduğu içindir. Malik *Muvatta* nda benzer bir hadisi Ömer'den rivayet etmiştir. İsnâdındaki kişileri güvenilir imamlardır. *Neylül-Evtar*, III, 166.

neflere göre on beş gün, Malikî ve Şafilere göre dört, Hanbelilere göre ise dört günden fazladır. Bunun gibi, yolcunun fiilen mutat ikamet yerine dönmesiyle ve mezheplerde tespit edilmiş bulunan diğerk bazı durumlarda seferîlik son bulur. Bu engeller şunlardır:

1- Seferinin Belli Müddet Bir Yerde İkamete Niyetlenmesi:

Çünkü Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre; "*Kendisi, Hz. Peygamber (a.s.) ile beraber, Mekke'ye kadarki yürüyüşlerinde ve Mekke'de kaldıkları süre içinde dönünceye kadar iki rekât kılmuştır.*" (1) Naslar bir yerde ikametinin müddetini belirlemediği için fakihler ikamet müddetinin takdiri hususunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

Hanefîlere göre: (2) Hanefîlere göre, namazda iken bile olsa, vakit çıkmamışsa ve kendisi lâhik değilse, tam on beş gün ve daha fazla bir zaman için bir yerde bu müddetten daha az zaman kalmaya niyedenirse, hatta bir saat bile olsa yahut kendisi namazda bulunduğu halde vakit çıktıktan sonra niyetlenirse yahut seferî olan imama namazın başında yetmişmiş lâhik bir cemaat durumunda ise kendisinin abdesti bozulmuş, veya uyumuş olur da imam namazı tamamladıktan sonra uyanır ve ikamete niyetlenirse namazını tam olarak kılamaz. Senelerce bir yerde bu şekilde kalacak olsa bile namazlarını kısaltarak kılacaktır. Çünkü on beş günde daha az bir zaman ile ikamet gerçekleşmez. Zira vakit çıktıktan sonra farz vakit içindeki şekliyle zimmet yerleşmiştir. Hem lâhik, bütün bakımından imamın halefi gibidir. ikamet niyeti, namazları kısaltmaya ancak dört şart ile engel olur:

1. Bilfiil yürütyüşün terketmek seferî bir kimse yürütmekte devam ettiğii halde ikamet niyet ederse mukim olmaz, bu kişinin namazlarını kısaltarak kılmaması vacip olur.

2. İkamet yeri ikamete elverişli olmalıdır. Bir şehir yahut herkesin oturmakta olduğu bir köy yahut çadırdıa yaşayanların kaldığı yer olması gerekir. Seferî kişi, deniz, terk edilmiş ada yahut insan olmayan bir sahrada ikamete niyet etse, bu niyet sahih olmaz.

3. İkamete niyet edilen yer bir tek yer olup bir kaç yer olmamalıdır. Meselâ bir kimse Mekke, Mina gibi müstakil iki şehirde on beş gün kalmaya niyet ederse, bu niyet sahih olmaz. Namazların kısaltarak kılacaktır. Çünkü bir yerde on beş gün müddetle kalmaya niyet etmek şarttır.

4. Kendi arzusu ile müstakil olarak bir yerde kalmaya niyetlenmelidir. Eğer seferî kişi, kadın, hizmetçi gibi başkasına tabi bulunan kimselerden olursa, ikamete niyetlense de namazlarını kısaltır tamamlamaz. Ancak en kuvvetli görüşe göre uyumuş bulunduğu kimsenin ikamet niyetini bilirse o takdirde namazını onun gibi tam kılar. Daha önce bu konu geçmiştir.

Bir kimse yarın yahut daha sonraki günler sefere çıkmayı beklese yahut bir kafi-

1- Bu hadisi Tayalisi *Müsnedinde* rivayet etmiştir. *Neylül-Evtar*, I,207.

2- *ed-Dürrül-Muhtâr*, I,736-738; *el-Kitab ma'al-Lübab*, I,107-108.

leyi beklese, (onbeş gün geçiceceğini bilmediği sürece) meselâ; gelecek birini yahut düşman ülkesinde ikamete niyet eden ordudaki askerler ile beraber ise yahut düşman ülkesinde bir kaleyi kuşatanlardan biri ise, namazlarını kısaltarak kılar, tam kılmaz. Nitekim bu konuyu daha önce de açıklamıştık.

Malikî Mezhebi: ⁽¹⁾ Giriş çıkış günleri hariç seferî kişi bir yerde, vakit namaz kılmayı gerektirecek şekilde dört gün ikamete niyetlenirse namazlarını kısaltması caiz olmaz. Eğer böyle olmazsa caiz olur. Yahut bir kimse her hangi bir yerde adete göre dört gün kaldığını meselâ, kafilenin âdetinin o yerde dört gün kaldığını bilirse namazlarını tam olarak kılar. Eğer böyle bir kişiye yirmi vakit namazın farzı tahakkuk etmemişse, meselâ; cumartesi günü sabah namazından önce bir beldeye girmiş de salı günü akşam namazından önce çıkmaya niyetlenmemişse, fakat yatsı namazından önce yola çıkmışsa namazlarını kısaltarak kılar. Bu kimsenin seferîlik hükmü kesilmiş olmaz. Çünkü bu kimsenin buradaki kalma süresi her ne kadar dört sahil gününü doldurmuşsa da, üzerine yirmi vakit namaz farz olmamıştır.

Bir kimse bir belde dört gün kalmazsa meselâ, bir beldeye ikinci namazından önce ve kendisi henüz öğle namazını kılmadan girmişse ve beşinci günün sabahından sonra burada gitmeye niyetlense, seferîlik hükmü kesilmez. Çünkü bu kimseye her ne kadar bu yerde ikamet etmekte iken yirmi vakit namaz farz olmuşsa da, bu kişi bu yerde tam olarak üç gün kalmamıştır. Dolayısıyla iki şartı bir anda beraber yerine getirmek gerekir. Bu şartlar da dört tam gün bir yerde ikamet etmek ve yirmi vakit namazın farz olmasıdır.

Bir kimse, gördüğü zaman sefere çıkmasına bağlı olan bir ihtiyacından ötürü bir yerde ikamet ederse, müddet uzun sürerse de namazlarını kısaltmaktan vaz geçmez. Fakat, ihtiyacının ancak dört gün sonra giderileceğini bilirse o takdirde namazlarını kısaltmaktan vaz geçer. Bunun gibi bir yerde ikamete niyet etmediği hâlde, uzun süre orada kişi namazlarını kısaltarak kılar. Namaz kılariken ikamete niyetlenen kişi namazını keser. Eğer secdeleriyle birlikte bir rekât kılmışsa bunu iki rekâta tamamlaması menduptur. Eğer bu namazı tam olarak kılarca, farzın yerine geçmez. Eğer kısaltılmış olarak kılınmışsa yine yeterli olmaz. Bu kimse namazını bitirdikten sonra ikamete niyet ederse, mutak vakti içinde bu namazı yeniden kılar.

İkamete niyet edilen yerin ikamete elverişli olması şart değildir. Savaş bölgesinde dört gün ve daha fazla kalmaya niyetlenen askerlerin niyeti yukarıdaki hükümden istisna edilir. Böyle bir askerin seferîlik hükmü kesilmez, namazlarını kısaltarak kılar.

Şafîlilere göre: ⁽²⁾

Seferî bir yerde geceleri dahil tam dört gün kalmaya niyet ederse namazlarını kısaltması caiz olmaz. Sahih olan görüşe göre giriş çıkış günleri hariç mutlak olarak elverişli bir yerde veya en kuvvetli görüşe göre sahra gibi ikamete elverişli olmayan

1- *eş-Şerhü'l-Kebîr*, I, 364, *eş-Şerhü's-Sagîr*, I, 364, *el-Kavânînü'l-Fıkhiyye*, 85.

2 - *Muğnî'l-Muhtâc*, I, 264 vd.

bir yerde ikamete niyet ederse namazını kısaltarak kılamaz. Eğer bir yerde dört günden az kalmaya niyet ederse namazlarını kısaltarak kılar. Eğer bir işi olur da bu işin dört günden önce görölmeyeceğini kesin olarak bilirse namazlarını tam kılar, kısaltmaz. İster ikamete niyet etsin ister etmesin hüküm değişmez.

Fakat, bir kimse bir beldede işi görölünce gitmek niyeti ile ikamet ederse, bu iş de her zaman olabilecek bir durumdaysa on sekiz güne kadar namazlarını kısaltır. Nitekim bunu daha önce zikrettik.

***Hanbellere göre:* (1)**

Seferî kişi, belli bir zaman tayin etmeksizin mutlak olarak ikamete niyet ederse, hatta bu yer çöl ve savaş bölgesi gibi ikamete elverişli olmayan bir yer de olsa namazlarını kısaltması caiz olmaz. Bunun gibi yirmi vakit namazdan fazla, yahut giriş çıkış dahil dört günden fazla kılmaya niyet ederse yine namazlarını kısaltamaz ve tam kılar. Fakat elde etmeyi beklediği bir ihtiyaç için ikamet ederse, senelerce de sürse namazları kısaltarak kılar. Cumhurun görüşü de budur. Yukarda geçtiği üzere Şafiîlere göre on sekiz gün kısaltarak kılar.

2 - Daimî İkamet Mahalline Dönmek Yahut Dönmeye Niyet Etmek:

Bu durumu, geçmişteki fakihlerin istilâhlarına dayanarak vatan ve ikamet için yeni istilâhlar ışığında araştıracağım. Yeni istilâhlar, terimler şunlardır:

a - Vatan : Zamanımızdaki devletler arası taksiminde olduğu gibi mensup olduğu ve tebağını (uyruğunu) taşıdığı devletin iklimi, bölgesi. Bu mefhumün bahsimizle ilgisi yoktur.

b - Daimî İkamet Mahalli: Kişinin oturmakta olduğu iş mahalli, yahut geçimini sağladığı yerdir.

c - Doğum Yeri: Kişinin doğup büyüdüğü, ailesinin akrabalarının bulunduğu yerdir. Hanefîlere göre bu iki yer aslî vatan kapsamı içine almaktadır. Çünkü aslî vatan kişinin doğduğu, yahut evlendiği, yahut yerleştiği yerdir.

d - Geçici İkamet Mahalli: Kişinin geçici bir zaman için, yahut uzun veya kısa süren bir işi dolayısıyla kaldığı yerdir. Bu kalış süresi on beş gün ve daha fazla olursa bunun adı ikamet vatanıdır. On beş günden az kalırsa Hanefîlere göre bunun adı *Vatan-i süknâ*'dır.

e - Zevcenin Memleketi: Bu da ya birinci ya da ikinci zevcesinin bulunduğu belgedir. Bu da aslî vatan mefhumu içine girer. Bizim bahsimiz bu son dört istilâh üzerinde olacaktır:

***Hanefî Mezhebi:* (2) Hanefî Mezhebine göre vatan üç çeşide ayrılır:**

1 - *Keşşâfu'l-Kınâ*, I, 605.

2 - *el-Lübâb*, I, 109; *Merakî'l-Felâh*, 73; *ed-Dürü'l-Muhtâr*, I, 736, 742 vd.; *Fethu'l-Kadîr*, I, 40 vd.

Vatan-i aslî: Kişinin doğduğu, yahut evlendiği, yahut evlenmediği hâlde orada sürekli yaşamayı düşündüğü yerdir.

İkamet vatânı: Bir yerde on beş gün ve daha fazla kalmaya niyet edilen yerdir.

Sükânâ vatânı: On beş günden daha az kalmaya niyet edilen yerdir. Âlimler bu tür vatana, vatan değiştirme durumunda itibar etmemişlerdir.

Seferî Namazını Ne Zaman Tam Kılacak?:

Seferî kendi beldesine, yani daimî ikamet mahalline girdiği zaman namazını burada ikamete niyet etmese de tam kılacaktır. Meselâ, yolculuğa çıkmış bulunan kişi, bir ihtiyaç dolayısıyla ikamet mahalline girerse mukim olur. Çünkü burası kendi ikameti için belirlenmiştir. Namazları kısaltma ruhsatının sebebi olan sefer durumu kalkmıştır. Bu hüküm, geceleri ile birlikte üç gün yol yürüdükten sonra bir iş için ikamet yerine uğrayan kimseler içindir. Eğer sefer mesafesi kadar bir yol katetmeden kendi beldesine geri dönmüşse, sadece geri dönmeye niyet etmekle namazlarını tam kılar. Çünkü namazları kısaltmayı caiz kılan yolculuk gerçekleşmemiştir. Bu takdirde o kişinin namazlarını şu iki durumda tamamlaması gerekir: Vatanına dönmekle, sefer mesafesi kadar bir yolculuk yapmadan geri dönmeye niyetlenmekle sefer mesafesi kadar bir yolculuk yaptıktan sonra geri dönerse bilfiil kendi beldesine dönünceye kadar namazlarını kısaltır.

Vatandan İntikal Durumunda Seferînin Namazlarını Nasıl Kılacağı:

a) Aslî vatandan intikal:

Kişi, günümüzde görev yeri gibi daimî ikamet yerinden, hanımının bulunduğu başka bir vatana, yahut ailesinin bulunduğu doğum yerine intikal ederse namazlarını tam olarak kılar. Bir kimse meselâ, Şam'da memur bulunsa, sonra asıl köyüne hanımını ziyarete gitse, bu kişi namazlarını tam olarak kılar. İster görev yeri ile kendi köyünün arasındaki mesafe sefer mesafesi olsun ister olmasın hüküm değişmez. Çünkü bu durum da o kişinin iki vatani bulunmaktadır. Bunların her biri kendisi için aslî vatanıdır.

Böyle bir kimse köy veya kasabada, yahut mevrada hanımı bulunmuyor da sadece ev, arazi gibi akarlar bulunuyorsa namazlarını kısaltarak kılar. Çünkü kişinin doğum yeri her ne kadar aslî vatani ise de, misli yani kişinin çalışmakta olduğu yer ile batıl olmuştur. Bundan anlaşılıyor ki, bir kimsenin asıl vatani kendisi, ailesi ve ev eşyası ile tamamen başka bir şehre hicret etme söz konusu olunca batıl olur. Meselâ, böyle bir kişi bir iş için ilk beldesine sefere çıkarsa namazlarını kısaltarak kılması vacip olur.

Bunun gibi, bir kimse vazife gördüğü beldeден ayrılıp başka bir beldeye yerleşirse, ilk vazife veya çalışma yerine geldiği zaman namazlarını kısaltır. Çünkü bu-

rası kendisi için bir vatan hükmünde değildir. Zira aslî vatan misli ile batıl olur. Oradan seferle değil. Bunu delili Hicretten sonra Hz. Peygamber (a.s.)'in kendisini Mekke'de seferî saymasıdır. Fakat, bir kimse çalışmakta olduğu beldeден başka bir beldeye geçici olarak giderse Mesela, Şam'ı terk edip Halep'e gider de sonra geri dönerse namazlarını tam kılar. Çünkü aslî vatanın hükmü ne ikamet vatanı ile, ne de sefere çıkmakla batıl olmaz. Çünkü bir şey kendisinden daha aşağısı ile batıl olmaz. Belki misli ile yahut daha kuvvetlisi ve üstünü ile batıl olur.

b) Muvakkat İkamet Mahallinden İntikal:

Bir kimse değişik şehirleri dolaşır meselâ, birinde on beş gün kalır da sonra başka bir şehre gidip tekrar buraya geri dönerse, yeniden bir onbeş gün ikamete niyetlenmedikçe burada namazlarını kısaltarak kılar. Çünkü ikamet vatanının hükmü misli ile batıl olur. Buradan sefere çıkmakla da batıl olur. Nitekim aslî vatan ile de batıl olmaktadır. İkamet vatanı, başka bir yerden sefere başlamakla, seferî ikamet vatanına uğruyor ve ikamet vatanıyla sefere başladığı yer arası kısaltma mesafesinden az ise iptal olmaz.

Malikî Mezhebi: (1)

Malikî mezhebine göre, seferî eğer yetiştigi ve doğup büyüdüğü aslî memleketine dönerse veya oraya uğrarsa, yahut daimî olarak kalmaya niyetlendiği bir beldeye dönerse, yahut zifafa girdiği ve aralarında geçimsizlik bulunmayan zevcesinin beldesine girerse, -burada dört gün kalmaya niyetlenmese de- yahut dört gün ve daha fazla kalmaya niyet ettiği bir beldeye girerse, namazları kısaltarak kılması caiz olmaz, tam kılması gerekir. Fakat zifafa girmedeğî hanımının, yahut aralarında geçimsizlik sebebiyle ayrılık bulunan hanımının beldesine girerse, bu durumlar namazların kısaltılmasına engel değildir. Fakat, beldesine geri dönüş esnasında eğer bulunduğu yer ile memleketi arası sefer mesafesi kadar bir mesafe ise geri dönüş onun hakkında müstakil bir yolculuk olduğu için namazlarını kısaltır. Çünkü dönüş onun hakkında müstakil bir seferdir. Eğer bu kadar mesafe yoksa kısaltmaz, o takdirde namazını tam kılar.

Yine bir kimse vatanına yahut zevcesinin bulunduğu yere girmeye niyet etse kendisi ile gireceği yer arasında şer'î sefer mesafesi yoksa namazlarını kısaltarak kılması caiz değildir.

Şafî Mezhebi: (2)

Vatan: Yaz kış devamlı ikamet edilen yerdir. Bir kimsenin vatanına veya mutlak olarak yahut dört gün kalmaya niyetlendiği bir yere dönmekle, yahut ancak dört günde görülecek bir işi olan yere varmasıyla artık namazlarını kısaltması caiz de-

1 - *eş-Şerhu'l-Kebir*, I, 362, vd.; *eş-Şerhu's-Sagîr*, I, 480 vd.

2 - *Muğni'l-Muhtâc*, I, 264.

ğildir. Bir kimse kendi vatanına dönmeye niyet ederse, yahut dönmek hususunda tereddüde düşerse namazlarını kısaltması mümkün değildir. Bu bir yerde eğleşiyor ve yürümüyorsa, kendi başına hareket edebiliyor ve başkasına tabi değilse, hatta ikamete elverişli olmayan sahra gibi bir yerde bulunuyorsa ve aradaki mesafe de kısaltma mesafesinden az ise böyledir. Eğer yolda yürürken, yahut başkasına tabi iken (zevcenin kocasına tabi olması gibi) memleketine geri dönmeye niyetlenirse-fiilen geri dönünceye kadar namazlarını kısaltır.

Bunun gibi bir kimse seferde iken, ikamet niyeti olmaksızın vatanına uğramayı kastederse yine namazlarını kısaltır. Bunun gibi bir kimse bir belde her an gerçekleşmesini beklediği bir işini görmek için ikamet etse bu müddet on sekiz güne varıncaya kadar namazlarını kısaltır. Yine bir kimse (daimî ikamet yeri olmayan) vatanından başka bir yere dönerse de namazlarını kısaltır. Gittiği bu yerde hanımı yahut aşireti bulunsa da hüküm aynıdır. Bir kimse vatanından başka bir yere dönmek niyetiyle yola çıkarsa, bu dönüş eğer bir ihtiyaca bağlı değilse namazlarını kısaltmaz. Eğer temizlik yapma gibi bir ihtiyac dolayısıyla ise namazlarını kısaltabilir.

Hanbelf Mezhebi: ⁽¹⁾

Bir kimse sefere çıktığı vatanına geri dönerse, yahut sefer mesafesi kadar bir mesafe katetmeden geri dönerse namazlarını kısaltamaz, tam kılar. Bunun gibi seferi kişi vatanına uğramaktan başka bir ihtiyaç için olmasa da seferde vatanına uğrarsa namazlarını tam olarak kılar. Çünkü bu kişi burada mukim hükmündedir.

Bir kimse kendi vatani olmasa bile, hanımının bulunduğu vatana uğrasa yine buradan ayrılıncaya kadar namazlarını tam kılar. Çünkü bu kişi daha önce de geçtiği üzere burada mukim hükmündedir.

Bunun gibi yine bir kimse evlendiği bir beldeye uğrasa, buradan ayrılıncaya kadar namazlarını kısaltır. Çünkü Hz. Osman (r.a.) şöyle demiştir: "*Hz. Peygamber (a.s.)'in şöyle buyurduğunu duydum: "Her kim bir belde evlenirse belde mukim gibi namaz kılsın."*

⁽²⁾ Bu hadisin zahirî manası, zevcesinden ayrıldıktan sonra olsa da, demektir. Fakat orada eğer ana baba, davar, mal gibi ilgileri bulunur ve yukarıda sayılan kimselerden değilse namazlarını kısaltması caiz olur.

Namazları Kısaltmanın Caiz Olmadığı ve Seferinin Mukim Gibi Olduğu Durumlar:

Haneefilere göre: ⁽³⁾ Bir belde yahut bir köyde on beş gün ikamete niyet edilmesi hâlinde namazları kısaltmak caiz olmaz. Ancak hangisinde geceleyeceğini belirlemediği iki ayrı belde kalmaya niyet ederse o takdirde kısaltmak caizdir.

1 - *Keşşafu'l-Kına*, I, 600.

2 - İmam Ahmed rivayet etmiştir.

3 - *el-Lübâb*, I, 107-108; *Meraki'l-Felâh*, 72; *ed-Dürri'l-Muhtâr*, I, 736 - 738.

Eğer beldesinden sefer mesafesi kadar bir mesafeyi katetmişse daimî ikamet mahalli olan vatanına geri dönmekle seferîlikten çıkar. Bir de seferî, mukim kişiye uyarsa namazlarını tam kılar. Bu durumlardan biri de kendi başına hareket etme serbestliğine sahip olmamaktır. Bir diğeri yolculuğa çıkarken belirli bir yere gitmeyi kastetmiş olmamaktır.

Malikîlere göre: ⁽¹⁾ Beş şeyden biri seferîliği keser:

1 - Geri döndüğü beldesine girmek. İster bu belde vatanı olsun ister olmasın, hüküm değişmez. Bu beldeye geri dönünce burada dört gün kalmaya niyetlenmese de bu kişi seferîlikten çıkar. Ancak bir kimse bir beldeye geçici olarak ikamet etmekte iken sefer niyeti ile burasını terkederse o takdirde sonradan buraya geri dönse de seferîliği kesilmez. Bu kişi namazlarını kısaltarak kılabılır. Oradan sefere çıktığı beldesinden murat, kendi vatanı yahut sefer mesafesi esnasında bulunan zevcesinin memleketidir. Bir kimsenin kendi beldesine girmesinin seferîliği kesmesinin sebebi, kendi beldesine girmenin ikamete imkân vermesidir. Bir kimsenin misafir bulunduğu yerde ikamete sadece niyet etmesi ile seferîlik kesilirse, bizzat ikamet etmesi seferîliği daha kuvvetle sona erdirir.

2 - Vatanına yahut zifafa girdiği hanımının bulunduğu yere henüz sefer mesafesi katetmeden dönmek. Sadece geri dönmeye başlamak seferîlik hükmünü keser.

3 - Yolculuk esnasında kendi vatanına girmek. Bu da sefere gittiği yerden usanıp oradan başka bir yere giderken vatanından geçmek suretiyle olur.

4 - Yirmi vakit namaz kılmayı gerektirecek şekilde tam dört gün bir yerde ikamete niyet etmek, yahut daha önceden bir yerde genellikle dört gün kaldığını bilmek. Meselâ, kafil bu yerde dört gün kalmayı âdet haline getirmişse burada da mukim olunur.

5 - Sadece zifafa girdiği hanımının bulunduğu yere girmek. Çünkü burası kendi vatanı hükmündedir. Ana baba gibi yakın akrabasının bulunduğu yere girmeye gelince bu, sefer hükmünü kesmez ve namazları kısaltmaya engel olmaz.

Şafilere göre: ⁽²⁾ Bir yerde tam dört gün kalmaya niyetlenmekle, bir de daimî ikamet mahalli olan kendi vatanına girmekle namazları kısaltmak mümkün ve caiz olmaz. Yine seferînin mukim kişiye yahut seferîliği şüpheli bulunan kimseye uyması, belli bir yere gitmeyi kastetmemesi, sefer mesafesinden az bir yolculukta kendi başına hareket etme imkânına sahip olmaması, masiyet ve günaha vesile olan bir yolculuğa çıkması, namaz esnasında seferîliğin kesilmesi, iftitah tekbiri esnasında namazları kısaltmaya niyet etmemesi hâllerinde de namazların kısa olarak kılınması caiz değildir.

1 - *eş-Şerh'l-Kebîr*, I, 362-364; *eş-Şerhu's-Sagîr*, I, 480-481.

2 - *Muğnî'l-Muhtâc*, I, 267-271.

Hanbellilere göre: ⁽¹⁾ Yirmi bir durumda namazları kısaltmak caiz olmayıp tamamlamak vaciptir:

- 1 - Bir işi olmasa da yolculuk esnasında seferînin kendi vatanına uğraması.
- 2 - Kendi vatani olmasa da hanımının bulunduğu beldeye uğraması.
- 3 - Evlendiği beldeye uğraması. Bununla ilgili çeşitli durumlar daha önce geçmiştir.
- 4 - Hazarda (ikamet ettiği yerde) mukim olarak iftâh tekbirini alıp sonra sefere çıkması.
- 5 - Hazarda bir namazın vakti girdikten sonra yolculuğa çıkmak.
- 6 - Seferde dört rekâtlı bir namaz için iftâh tekbiri almak, sonra da ikamet etmek. Meselâ, bir gemiye binip namaz esnasında vatanına ulaşmak gibi. Burada hazarın hükmü seferin hükmüne üstün kılınır.
- 7 - 8 - Seferde iken, hazarda kılmadığı bir namazı hatırlamak, yahut hazarda iken seferde kılmadığı bir namazı hatırlamak. Yani hazarda iken seferdeki bir namazı hatırlatmakla kişiye namazını tam olarak kılmak lâzım gelir. Çünkü tam kılmak asıldır. Dolayısıyla hazarın hükmü sefere üstün tutulmuştur.
- 9 - 10 - Bir kimsenin mukim birine, yahut namazı tamamlaması gerekli olan birine uyması.
- 11 - Seferî olup olmadığı hakkında şüphe ettiği birine, yahut mukîm olduğunu kuvvetli kanaati ile tahmin ettiği birine uymak. Uyduğu bu kişinin sonradan seferî olduğu ortaya çıksa da, iftâh tekbirini alırken bu konuda kesin bir bilgisi bulunmadığı ve mukim olduğuna inandığı için namazını tam olarak kılar.
- 12 - Tam kılması gerekli bir namaza başlayıp sonradan bozulan bu namazı yeneden kılarırsa yine tam kılması gerekir. Meselâ, bir kimse mukim birine uysa, namaz esnasında abdesti bozulsa bu namazı tam olarak yeniden kılması gerekir. Çünkü bu namaz başlangıçta kendisine tam olarak farz olmuştur. Kısaltılmış olarak iade edilmesi caiz değildir.
- 13 - Namaza girince kısaltmaya niyet etmemek. Böyle bir kimsenin namazını tam olarak kılması lâzımdır. Çünkü tam kılmak asıldır. Mutlak olarak niyetlenmek tam kılmaya hamledilir.
- 14 - Namazda tam kılmaya mı, yoksa kısaltmaya mı niyet ettiği hususunda şüphelenmek. Daha sonra namaz esnasında hatırlasa da namazını tam olarak kılması lâzımdır. Çünkü namazın bir kısmında tamamlamayı gerektirecek durum mevcuttur. Tam kılmak asıl olduğu için, buna göre, hüküm verilmiştir.

1 - *Keşşafu'l-Kinâ*, I, 600-605.

15 - Sefer esnasında bilerek bir namazı yahut namazın bir kısmını terketmek. Meselâ özürsüz olarak namazını tehir edip vakti çıksa, onu kaza ederken tam olanak kılması gerekir. Bu mesele haram olan sefere kıyas edilmiştir. Çünkü bu kimse namazını bile bile özürsüz olarak tehir etmekle Allah'a asi olmuştur.

16 - Yol kesicilik gibi, seferini masiyet seferine çevinmeye niyet etmek ve kendisi ile vatanı arasında sefer mesafesinden daha az bir mesafe bulunduğu hâlde, geri dönmeye niyet etmek.

17 - Bir kişi namaz esnasında, bir masiyet için çıkmış bulunduğu yolculuktan tevbe etmese namazı tam kılması gerekir. Namazı kısaltmanın haram olduğuna inanarak namaza başlayan kişinin bu namazı tam olarak kılması gerekir. Bu inancında hatalı da olsa hüküm değişmez.

18 - Seferî namazını kısaltmaya niyetlendikten sonra, tamamlamaya niyet ederse tam kılması vaciptir. Çünkü bu kişi asla dönmüştür.

19 - Mutlak olarak ikamete niyet etmek. Bir belde belli bir süre kalmakla sınırlandırmazsa, savaş bölgesinde de bulunsa, yahut ikamete elverişli olmayan bir çölde de olsa namazlarını tam olarak kılar. Çünkü kısaltmayı mübah kılan seferîlik, ikamet niyeti ile yok olmuştur.

20 - Bir yerde yinî vakit namazdan fazla ikamet etmeye niyetlenirse namazlarını tam olarak kılar.

21 - Namazları kısaltmaya engel bir ikamete niyet edip etmediğinde şüpheye düşerse namazları tam olarak kılar. Çünkü namazları tamamlamak asıldır. Ruhsatı mübah kılan sebeplerde şüphelenmekle asıl olan şeyden vazgeçilmez.

6. Seferde kaçırılan namazların kazası:

Bu konu kaçırılan namazların kazası bahsinde geçmiş olup biz burada kısaca fakihlerin görüşlerini özetlemeye çalışacağız:

Haneffî ve Malikî Mezhepleri: (1)

Haneffî ve Malikî mezheplerine göre, seferde bir namazı kaçırın kişi, hizada onu seferde kaçırdığı gibi iki rekât olarak kaza edecektir. Hazarda bir namazı kaçırın kişi, onu seferde dört rekât olarak kaza edecektir. Çünkü namaz borç olarak gerçekleştirildikten sonra değişmez. Kaza edaya göre yapılır, yani kaza edilen namaz, edâ ediliyormuş gibi kılınır.

Şafîî ve Hanbelî Mezhepleri: (2)

Hazarda kazaya kalan namaz, ister seferde ister hizada kaza edilsin, dört dekât

1 - *Fethu'l-Kadîr*, I, 405; *Meraki'l-Felâh*, 72; *el-Lübâb*, I, 110; *el-Kavâninü'l-Fıkhye*, 71; *eş-Şerhu Kebîr*, I, 263.

2 - *Muğni'l-Muhtâc*, I, 263, *el-Muğni*, II, 282 vd.

olarak kılınır. Çünkü namazları kısaltmak seferin ruhsatlarından biridir. Seferin yok olması ile baul olur. Bu mesele üç gün ayaklarındaki mestler üzerine mesh etme ruhsatına benzer. Yolculuk sona erince ruhsat da sona erer. Ayrıca bu namaz kişinin zimmetinde tam olarak sabit olmuştur. Seferde kılınamayan ve kazaya bırakılan namaz ise seferde kılınırsa kısaltılarak, hazarda kılınırsa tam olarak kılınır. Şafiîlerde azhar olan görüşe göre hüküm böyledir. Çünkü bu namaz seferde farz olmuştur. Dolayısıyla sebebin bulunmasına bakılır.

Bu iki görüş bana göre, birbirine denktir. Kişi dilediği ile amel edebilir. Dinî yönden hangisini daha ihtiyatlı bulursa kişi onu seçebilir.

7. Seferde sünnet namazlar:

Nevevî'nin söylediğine göre ⁽¹⁾ fakihler seferde mutlak nafilâ namazların müstehap olduğunda ittifak etmişlerdir. Ancak, vakit namazlarına bağlı olan nafilâ namazların müstehap olduğu konusunda farklı düşünmüşlerdir. İbni Ömer ve başkaları bunları terk etmişlerdir. Şafiî ve talebeleri ile cumhur sünnet namazları müstehap kabul etmişlerdir. Cumhurun dayandığı birinci delil, namaz vakitlerinde namazlara bağlı olan sünnetlerin mutlak manada mendup olduğu ile ilgili umumî hadislerdir. Bununla beraber, Hz. Peygamber (a.s.) Mekke'nin fethedildiği gün kuşluk namazını kılmıştır, sabah namazının iki rekâtını da, uyuyakaldıkları ve üzerlerine güneş doğduğu zaman kılmıştır. *Sünen* sahiplerinin zikrettikleri daha başka hadisler de vardır. Fakihler mutlak nafilâlere kıyas ederek seferde sünnet namazların kılınmasının müstehap olduğuna görüşüne varmışlardır.

Buharî ile Müslim'de İbni Ömer'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *"Hz. Peygamber (a.s.) ile beraber bulundum. Seferde nafilâ namaz kıldığını görmedim."* Bir rivayette şöyle demiştir: *"Resulullah (a.s.) ile beraber bulundum. O seferde iki rekâtı fazla namaz kılma. Ebu Bekir ile Ömer ve Osman'ın da böyle yaptıklarını gördüm."* Nevevî demiştir ki: *"Hz. Peygamber (a.s.) vakit sünnetlerini bineğinin yanında kılmış, İbni Ömer de onu görmemiş olabilir. Çünkü nafilâ namazın evde kılınması daha faziletlidir. Belki Hz. Peygamber (a.s.) bazı vakitlerde terketmenin caiz olabileceği konusunda halkı uyarmak için yapmış olabilir."*

Hanefîler şöyle demişlerdir: ⁽²⁾ Eğer seferi emniyet içinde bir yerde konaklayıp yerleşmişse, namaz vakitlerine bağlı bulunan sünnetleri de kılar. Fakat, eğer korku ve kaçma durumunda ise, yani işi acele ve yolculuğuna devam etmek zorunda ise, sünnetleri kılmaz. Muhtâr olan görüş de budur.

İKİ NAMAZI BİRLEŞTİREREK KILMAK

1. Birleştirmenin Meşruluğu:

1 - *Neylül-Evtâr*, III, 219 vd.

2 - *ed-Dürrü'l-Muhtâr*, I, 742.

HaneŖler dışındaki cumhura göre: ⁽¹⁾ Ögle ile ikindiye birinci namazın vaktinde (cem-i takdim tarzında) birleştirnek yahut ögleyi ikindiye tehir ederek (cem-i tehir tarzında) ikinci namazın vaktinde kılmak caizdir. Öne alarak kılma konusunda cuma namazı ögle namazı gibidir. Yine bunun gibi, akşam namazı ile yatsı namazlarını seferde, hem yatsıyı öne alarak birinci namazın vaktinde, hem de tehir ederek akşamı ikinci namazın vaktinde kılmak caizdir. Bu sefer mesafesi asgarı 89 Km.'lik bir mesafedir.

Birleştirilerek kılınan namazlar ögle namazı ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarıdır. Bunlardan biri diğeriinin vaktinde kılınabilir. Birinci namazın vaktinde birleştirip kılmaya *cem-i takdim*, ikinci namazın vaktinde birleştirip kılmaya *cem-i tehir* adı verilir.

En iyisi fakihlerin ihtilâfından çıkmak için ve Peygamberimizin bu birleştirme işine devam etmemesine binaen iki namazı cem etmemektir. Zira cem etmek daha iyi olsaydı, seferde kasretmek (kısaltarak kılmak) gibi bunu da devamlı yapardı.

Cem-i tehirin dayandığı delil, Buharî ile Müslim'de Enes ve İbni Ömer'den rivayet edilen hadislerdir. Birinci hadis şudur: "*Enes (r.a.) demiştir ki: Resulullah (a.s.) güneş meyletmeden (ögle vakti girmeden) önce yola çıkınca, ögle namazını ikindi vaktine kadar tehir eder, sonra bineğinden inip ikisini beraber kılar. Eğer yolculuğa çıkmadan önce ögle vakti girmişse, ögle namazını kılar, sonra devesine binerdi.*" ⁽²⁾

İbni Ömer'in hadisi de şöyledir: "*İbni Ömer'in ailesinden biri yardım isterdi. Bu sebeple İbni Ömer süratle sefere çıkmak zorunda kaldı. Kırmızılık kayboluncaya kadar akşam namazını tehir etti. Sonra bineğinden inip akşam ile yatsıyı birleştirerek kıldı. Sonra da onlara, Hz.. Peygamber (a.s.)'in acele sefer ettiğİ zamanlarda böyle yaptığını haber verdi.*" ⁽³⁾

Cem-i takdimin dayandığı delil: Muaz (r.a.)'dan rivayet edilen şu sahih hadistir: "*Hz. Peygamber (a.s.) Tebük seferinde, akşam vakti girdikten sonra yola çıkınca, yatsı namazını öne almış ve bu namazı akşam namazı ile beraber kılmıştı*" ⁽⁶⁸⁴⁾

HaneŖilere göre: ⁽⁴⁾ Arefe günü sadece hacılar için ögle ile ikindi namazını cem-i takdim tarzında tek ezan ve iki kamelle kılmak caiz olur. Çünkü ikindi namazı malum vaktinden önce eda edilir. İnsanlara bildirmek için sadece kamet getirilir.

1 - eş-Şerhu'l-Kebir, I, 368; Muğni'l-Muhtâc I, 271 vd.; el-Mühezzebe, I, 104; Keşşafu'l-Kınâ, II, 3; e Muğni, I, 271.

2 - Buharî ve Müslim. Neylü'l-Evtâr, III, 212.683- Hadisi Tirmizî bu lâfızla, İbni Mace dışındaki *ce-maat* da bu manada rivayet etmişlerdir. Cem-i tehir hadisi Muaz b. Cebel ve İbni Abbas'tan da rivayet edilmiştir. Neylü'l-Evtâr, III, 213 vd.

3 - Bu hadisi Ahmed, Ebu Dâvud ve Tirmizî rivayet etmiş olup Tirmizî *hasen* demiştir. Darekutnî ile Hâkim, Beyhakî ve İbni Hibban da *sahih* diyerek rivayet etmişlerdir. (a.g.e.a.g.)

4 - el-Lübâb, I, 185, 187.

Müzdelife gecesinde, akşam ile yatsı namazı bir ezan ve bir kametle cem-i tehir tarzında birleştirilerek kılınır. Çünkü yatsı namazı vaktinde kılınmaktadır. Dolayısıyla insanlara bildirmeye ihtiyaç yoktur.

Hanefîlerin bu hususta dayandıkları delil, namazın vakitlerinin tevâtür yolu ile sabit olduğu, bunun tek kişi yolu ile rivayet edilen bir haberle terkedilemeyeceğidir.

Buharî ile Müslim'in rivayetlerine göre, İbni Mes'ud şöyle demiştir: *"Kendisinden başka bir ilâh bulunmayan Allaha yemin ederim ki, Resulullah (a.s.) hiç bir namazı asla vaktinin dışında kılmamıştır. Ancak iki namaz müstesna. Bunlar da ikindi ile öğle namazı, akşam ile yatsı namazlarıdır. İkinci ile öğle namazlarını Arafat'ta birlikte kılmuş, akşam ile yatsı namazlarını da Müzdelife'de bir arada kılmuştur."*

Doğrusu iki vakit namazını birleştirerek kılmanın caiz olduğudur. Çünkü bu durum sünnet ile sabittir. Sünnet ise Kur'an gibi teşri kaynağıdır.

2. İki Namazı Birleştirmenin Sebep ve Şartları:

Namazların takdim ve tehir tarzında birleştirilmesini caiz görenler, bunun üç durumda caiz olduğunda ittifak etmişlerdir: Sefer hâli, yağmur ve benzeri kar, soğuk hava gibi durumlar, Arafat ile Müzdelife de bulunma. Bunlar dışında namazları birleştirerek kılma hakkında ve bunun şartlarında fakihler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir:

Malikîlere Göre: ⁽¹⁾ Öğle namazı ile ikindi namazını, akşam ile yatsı namazını birleştirerek cem-i takdim yahut cem-i tehir tarzında kılmanın altı sebebi vardır: Bunlar da yolculuk, yağmur, karanlıkla birlikte çamur ve bayılmak ve benzeri hastalıklar, Arafatta Arefe gününde bulunmak, Müzdelife'de bayram gecesini bulunmak. Bu sayılan durumların hepsinde erkek ve kadınlar için birleştirerek kılmaya ruhsat vardır. Ancak arafat ile Müzdelifede namazları birleştirmek sünnettir.

Seferde ise, mutlak olarak namazları birleştirerek kılmak ruhsata bağlı olarak caizdir. Sefer ister uzun bir yolculuk olsun, ister sefer mesafesi kadar kısa bir yolculuk olsun fark etmez. Bu hüküm kara yolculuğu için olup deniz yolculuğu için değildir. Zira ruhsatın kendine mahsus durumu ardır. Karada yapılan bu yolculuğun masiyet veya eğlence için olmaması gerekir.

Seferde cem-i takdimin caiz olması için iki şart vardır.

- İstirahat için konakladığı yerde öğle vaktinin girmiş bulunması,
- İkinci vaktinden önce yola çıkmaya güneş battıktan sonra dinlenmek için ko-

1- eş-Şerhu's-Sagîr, I/487-492; eş-Şerhu'l-Kebîr, I,368-"72; el-Kavânînu'l-Fıkhiyye, 84, Bidâyetu'l-Müctehid, I,165,1657.

naklamaya niyet etmesi. Eğer güneşin sararmasından önce dinlenmeye niyet ederse, sadece öğle namazını vaktinde kılar. İkinci namazını vucubun ihtiyârî vaktine tehir eder. Takdim edip kılarısa o da yeterlidir.

Güneş sarardıktan sonra ve batmadan evvel istirahat etmeye niyet ederse öğle namazını normal vaktinde kılar. İkinci namazı hakkında serbesttir; isterse takdim edip kılar, isterse istirahat için indikten sonraya tehir eder.

Yolda giderken eğer öğle vakti girerse güneşin sararma vaktinde veya daha önce inip konaklamaya niyet ederse, öğle namazını tehir ederek ikinci namazı ile birlikte bu namazı cem-i tehir ile kılar. Eğer güneş battıktan sonra konaklamaya niyet ederse, o takdirde iki namazı *sûrî cem'* (şeklen cem') olarak birleştirir Yani öğle namazını ihtiyârî vaktin son cüzünde, ikinci namazını ihtiyârî vaktin ilk cüzünde kılar.

Akşam ile yatsı namazının birleştirilerek kılınmasının hükmü öğle ile ikinci konusunda verilen tafsîlâtta göredir. Ancak şu mülâhazayı buna eklemek gerekir: Güneşin batması öğle vaktinde zeval yerinde, fecrin doğması da güneşin batması yerinde kabul edilir. Gecenin son üçte ikilik bölümü güneşin sararma vakti gibidir.

Karın ağrısına yakalanmış ve benzeri hastalıkları olan kimselerin *cem-i sûrî* yapmaları caizdir. Bu gibi kimseler ilk farzı, vaktin son cüzüne ikinci farzı vaktin ihtiyârî olan ilk cüzünde kılabilirler. Bunun faydası mekruh olmamasıdır. Sağlam kişilerin ise *cem-i sûrî* yapmasında kerahet vardır.

İkinci namazın (yani ikinci veya yatsının) vaktinin girmesi esnasında bayılma, baş dönmesi, hummaya tutulma gibi bir şeyden korkan kimse, râcih olan görüşe göre ikinciyi birinci namazla birleştirebilir.

Özet olarak: Hasta kişi aklının kaybolmasından korkar da birleştirmek kendisine daha kolay geliyorsa, birinci namazın vaktinde ikinci namazı birleştirerek kılabılır.

Yağmur, soğuk, kar yahut şiddetli karanlık ile birlikte çamurlu bir ortamda sadece akşam namazı ile yatsı namazı için camide cemaatle cem yapılabilir. Yağmurun insanları elbiselerini başlarına büründürecek derecede kuvvetli olması, çamurun ise ayakkabı giymeye engel olacak derecede çok olması gerekir. Ancak bataklık çamur ile karanlığın bir arada bulunması durumunda cem caizdir. Sadece birinin bulunması ile cem etmek caiz değildir. Namazları cem etmeye başladıktan sonra yağmur kesilecek olursa, cem'e devam etmek caizdir. Meşhur olan görüşe göre, bu iki namazın her biri için ezan ve kamet lâzımdır. Birinci ezan akşam namazı için minarenden yüksek sesle okunur. İkinci ezan minarede değil mescitte alçak bir sesle okunur. Ezan okunduktan sonra akşam namazına başlamanın üç rekât kılacak kadar bir zaman tehir edilmesi menduptur. Namazdan sonra insanlar mescitte başka nafile namaz kılmadan evlerine giderler. Çünkü bu zamanda nafile namaz kılmak

mekruhtur. Namazları mescitte birleştirilerek kıldıktan sonra nafile namaz kılınmaz, şafak kaybolana kadar vitir namazı da kılınmaz.

Birleştirilen iki namaz arasında nafile namaz kılınmaz. Ancak nafile namaz kılmak mekruh olup birleştirilerek kılınan namazın sıhhatine engel değildir. Mescide komşu olanın iki namazı birleştirmesi caiz değildir. Hatta mescide çıkması zor durumda olan hasta kişi yahut mescide çıkmasından ötürü fitnenin meydana gelmesinden korkulmayan bir kadın da olsa, hüküm değişmez.

Bunun gibi, mescitte yalnız başına iki namazı birleştirilerek kılmak caiz değildir. Ancak cem eden kişi eğer daimî imam olursa ve gideceği evi bulunursa, bu kimse-nin iki namazı yalnız başına cem etmesi caizdir. Hem imamlığa hem de iki namazı birleştirmeye niyet eder. Çünkü imam cemaat mertebesinde. İki namazın birleştirilmesinde birinci namaz için imamlıkta olduğu gibi niyet etmek vaciptir.

Hacda iki namazı birleştirilerek kılmak ittifakla sünnettir. Hacının ögle ile ikindiyi Arafatta cem-i takdim ile, yani öne alarak kılması sünnettir. İster Arafat ehli olsun, ister Mina'da veya Müzdelife'de oturan biri olsun, ister yabancılarından olsun fark etmez! Arafatlı olan kimse sünnet olarak namazlarını kısaltır; mesafe, namazları kısaltacak kadar uzun olmasa da hüküm aynıdır.

Yine hacının akşam ile yatsı namazlarını Müzdelife'de cem-i tehir ile yatsı vaktinde kılması da sünnettir. Müzdelife'li olmayanlar için de yatsı namazını kısaltarak kılmak yine sünnettir. Çünkü kaide şudur: "Her hacı için namazları birleştirerek kılmak sünnettir." Namazları kısaltmak, Arafat ve Müzdelife halkından olmayanlara mahsustur.

Şafilere göre: ⁽¹⁾ Namazların birleştirilerek kılınmasını, sadece seferde, yağmurlu havada ve hacda Arafat ile Müzdelife'de caiz görmüşlerdir.

Yağmur, eriyen kar ve buzlu havalarda namazları cem-i takdim ile birleştirmek azhar görüşe göre, yağmur sebebiyle yolda eziyet çekme durumlarında uzak olan mescitte cemaatle kılanlar için caizdir. Şafî'nin yeni mezhebine göre, bu durumlarda namazları cem-i tehir ile birleştirmek caiz değildir. Çünkü yağmurun devam edeceği kesin olarak bilinmemektedir; kesilebilir. Dolayısıyla özürsüz olarak namazın vaktini geçirmek söz konusu olabilir.

Şafilere cem-i takdimin caiz olduğu hususunda dayandıkları delil, Buhârî ile Müslim'de İbni Abbas'tan rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: "*Resulullah (a.s.) Medine'de ögle ile ikindiyi birlikte kıldırdı, yine akşam ile yatsı namazlarını birlikte kıldırdı.*" Müslim bu hadise şu ilâveyi yapmıştır: "*Korku ve sefer olmaksızın.*" Namazları cem-i takdim ile birleştirmenin caiz olmasının şartı, birinci namazın selâmını verince yağmurun devam edip ikincinin başında da sürmesidir. Yağmurun mutlaka iki namaz arasında devam etmesi gerekir. Bu iki durum dışında arada yağ-

1- *el-Mecmû'*, IV, 253-269; *el-Mühezzeb*, I, 104 vd. *Muğnî'l-Muhtac*, I, 271-275.

murun kesilmesi zarar vermez.

Yağmurlu günde cuma namazı ikindi namazı ile beraber cem-i takdim ile birleştirilebilir. Hutbe okunurken yağmur bulunmasa da hüküm aynıdır. Çünkü hutbe namazdan değildir.

Şafî mezhebinde meşhur olan görüşe göre, cıvık çamur, şiddetli rüzgâr, karanlık ve hastalık sebebiyle namazları birleştirmek caiz değildir. Bu hüküm namazın vakitleri ile ilgili hadislere dayanmaktadır. Açık bir nas bulunmadan bu hadise aykırı davranmak caiz değildir.

Yine Hz. Peygamber (a.s.)'in çok kere hastalandığı hâlde, hastalık sebebiyle namazları birleştirdiğine dair açık bir rivayet nakledilmemiştir.

Bunun gibi, vücudu zayıf olup evi mescitten çok uzakta bulunan kimselerin de bunda açık bir meşakkat bulunmasına rağmen, namazlarını birleştirerek kılmaları caiz değildir. Hasta da böyledir.

Hacının Arafat'ta cem-i takdim yapması, Müzdelife'de cem-i tehir yapması da menduptur. Nitekim Malikîler de aynı görüştedir. Yolculuk sebebiyle namazları birleştirme konusuna gelince: Hem cem-i takdim, hem de cem-i tehir tarzında kılmak caizdir. Namazları kısaltmada olduğu gibi, bunun şartı yolculuğun uzun bir yolculuk olmasıdır. Bu da sefer mesafesi kadardır.

Cem-i Takdimin Altı Şartı Vardır:

1 - Namazları birleştirmeye niyet etmek: Bu niyet birinci namaza başlarken yapılır. Azhar olan görüşe göre namaz arasında da niyet edilebilir. Hatta selâmla birlikte edilse de olur.

2 - Tertibe riayet etmek, yani önce birinci vaktin namazını kılmak: Bu da önce birinci vaktin namazını, sonra ikinci vaktin namazını kılmakla olur. Çünkü vakit, birinci namaza aittir. İkinci namaz ise birinciye bağlı olarak kılınmaktadır. Metbu' durumundaki birinci namazı öne almak gerekir. Bir kimse iki namazı birleştirerek kıldıktan sonra, birinci namazın bir şartı yahut rüknü bulunmaması sebebiyle bozulduğu ortaya çıkarsa, ikinci namaz da bozulur. Çünkü birinci namazdan başlama şartı bulunmamıştır. Ancak ikinci namaz, sahih olan görüşe göre, nafilâ yerine geçer.

3 - İki namazı peşpeşe kılmak, aralarında uzun bir fasıla bulunmamak. Çünkü birleştirme işi bu iki namazı tek namaz gibi yapmıştır. Namazın rekâtlarında olduğu gibi, peşpeşe kılınması, aralarının ayrılmaması vaciptir. Nitekim bir tek namazın rekâtları arasında fasıla vermek caiz değildir. Eğer bu iki namazın arasına uzun bir fasıla girerse, hatta bu fasıla yanılmak, bayılmak gibi bir özür sebebiyle de olsa cem batıl olur ve ikinci namazı asıl vaktine tehir etmek vacip olur. Çünkü cem'in şartı bulunmamıştır. Eğer iki namaz arası kısa bir fasıla ile ayrılırsa bu zarar ver-

mez. Meselâ, ezan, kamet, taharet gibi işlerle ayırmak gibi. Bunun dayandığı delil Buhârî ile Müslim'de Üsâme'den rivayet edilen şu hadisi şeriftir: *"Hz. Peygamber (a.s.) Nemre'de iki namazı birleştirdiği zaman ikisi arasında kaamet getirmiştir."*

İki namaz arasındaki fasılanın uzunluğu örf ile bilinir. Çünkü bu fasılanın ne lügatte, ne de şariatte bir kaidesi vardır.

Sahih olan görüşe göre, teyemmümlü kişi de abdestli kişi gibi iki namazı birleştirebilir. Suyu aramak için araya kısa bir zamanın girmesi zarar vermez. Çünkü bu namazın yararınadır, namaz için kamet getirmeye benzer. Belki bunu yapmak daha da iyidir. Çünkü namaz için su şart, kamet şart değildir.

Bu üç şart, yani cem'e niyet etmek, tertibe niyet etmek ve peşpeşe kılmak sahih olan görüşe göre, cem-i tehirden vacip değildir.

4 - İkinci namaz için iftitah tekbiri alınca kadar seferliliğin devam etmesi şarttır. İkinci namazı kılariken seferliliği kesilirse de zarar vermez. Fakat, ikinci namaza başlamadan önce seferliliği kesilirse, cem yapması sahih değildir. Çünkü sebep ortadan kalkmıştır.

5 - İkinci namaza başlayınca kadar birinci namazın vaktinin kesin olarak devam etmesi, çıkmamış bulunması da şarttır.

6 - Birinci namazın sahih olduğuna inanmak. Meselâ bir kimse ihtiyaç yokken cuma namazının bir kaç ayrı camide kılındığı bir yerde cuma namazı ile ikinci namazını birleştirecek olsa ve hangi mescitteki cuma namazının daha önce veya beraber kılındığı hususunda şüpheye düşse, ikinci namazını cuma namazı ile beraber cem-i takdim ile birleştirmesi sahih değildir.

Cem-i Tehirin Sadece İki Şartı Vardır:

1 - Birinci namazın vakti çıkmadan önce onu tehir ederek kılmaya niyet etmek. Bir rekât miktan da olsa, yani başladığı takdirde eda olabilecek bir zaman içinde bile niyetlense sahihtir. Eğer bu niyeti yapmadan birinci namazın vakti çıkarsa hem günahkâr olur, hem de bu namaz kazaya kalmış olur. Niyet etmenin şart olduğunun delili şudur: Bir kimse namazı bazen birleştirme niyeti ile, bazen de başka sebeplerle meselâ, tenbellik göstererek tehir edebilir. Bu sebeple diğerlerinden ayrılacak bir niyyet yapmak gerekir. Yani meşru tehir ile meşru olmayanı birbirinden ayıracak bir niyet gereklidir.

2 - İkinci namazı tamamlayınca kadar seferliliğin devam etmesi şarttır. Eğer namaz esnasında ikamete niyetlenmek suretiyle seferlilik sona ererse birinci namaz, yani öğle veya akşam namazları kazaya kalmış olur. Çünkü birinci namazlar mazretten dolayı eda etmede ikincilere bağlıdır. Oysa ikinci namaz tamamlanmadan bu özür ortadan kalkmıştır.

Cem-i tehirde tertip vacip değildir. Çünkü ikinci namazın vakti aynı zamanda birinci namazın da vaktidir. Dolayısıyla dilediğinden başlaması caizdir. İki namazın cem-i tehirde peşpeşe kılınması da yine vacip değildir. Birinci namazın ikinci namazla birlikte kılınması, hazırdaki namazla beraber kazaya kalan namazın kılınması gibidir. Aralarını ayırmak caizdir. İki namazın tertipli kılınması ve peş peşe kılınması ise sünnettir, şart değildir.

Sünnet Namazlara Gelince: Bir kimse öğle ile ikindi namazını birleştirince, öğle namazından önceki sünneti daha önce kılar, tehir de edebilir. İster cem-i takdim yapsın, ister cem-i tehir yapsın hüküm değişmez. Eğer cem-i tehir yapmışsa iki namazın arasına almak da caizdir; bu cem-i tehir durumunda öğle yahut ikindiden hangisini önce kılsa kılsın. Bir kimse, akşam namazı ile yatsı namazını birleştirirse, bunların sünnetlerini sona bırakır. Eğer cem-i tehir yapmış ve akşamı önce kılmışsa akşamın sünnetini araya alabilir. Eğer cem-i tehir yapmış ve yatsıyı önce kılmışsa yatsı namazının sünnetini ortaya almak caizdir. Bundan başka şekiller yasaklanmıştır.

Hanbellere göre: ⁽¹⁾ Sekiz durumda namazları hem cem-i takdim, hem de cem-i tehir tarzında birleştirerek kılmak caizdir:

1 - Dört rekâtli namazların kısaltulmasını mübah kılacak ölçüde uzun bir yolculuk yapmak. Bununla beraber bu yolculuğun haram ve mekruh bir yolculuk olması ve en az iki günlük bir mesafe olması gerekir. Çünkü namazları birleştirmek, yolculukta sıkıntıyı gidermek için sabit olan bir ruhsattır. Namazları kısaltmak ve üç gün mestler üzerine mesh etmekte olduğu gibi, uzun yolculuklara tahsis edilmiştir.

2 - Namazları birleştirmeyi terkedince zorluk ve zafiyete düşecek derecede hasta olmak. Çünkü "Hz. Peygamber (a.s.) korku durumu ile yağmur dışında da namazları birleştirerek kılmıştır." Bir rivayette: "Korku ve yolculuk dışında." ⁽²⁾ denilmektedir. Yolculuk, korku durumları ile hastalıktan başkası özür değildir. İmam Ahmed, özür olma konusunda hastalık durumunun yolculuktan daha kuvvetli olduğunu delil olarak ileri sürmüştür. Seferde olduğu gibi, hasta olan kişi namazları birleştirirken öne almakta yahut tehir etmekte serbesttir. Her iki durum da hasta bakımından eşit olursa, tehir ederek birleştirmek daha iyidir.

3 - Çocuk emzirmek: Çocuk emziren anne için namazları birleştirerek kılmak caizdir. Çünkü çocuk emzirme müddetinde her namaz için pislikleri temizleme durumu zorluk meydana getirmektedir. Çocuk emziren kadın aynen hasta gibidir.

4 - Her namaz için su ile yahut teyemmüm yaparak temizlenmekten âciz olmak: Her iki şekilde temizlenmekten âciz olan kimseler için namazları birleştirerek kılmak

1 - Keşşâfu'l-Kınâ; II, 3-8; el-Muğnî, II, 273-281.

2 - Bu iki hadisi Müslim İbni Abbâstan rivayet etmiştir.

mak, zorluğu gidermek için caizdir. Çünkü bu kişi yolcu ile hasta gibidir.

5 - Vakti bilmekten âciz olmak: Kör insanlarda olduğu gibi, vakti bilmekten âciz olan kimseler için namazları birleştirmek caizdir.

6 - İstihaze (özür kanı) ve benzeri durumlar: Özür kanı gelen kadınların, idrar ve mezisini tutamayan yahut daimî burun kanaması ve benzeri durumlarla karşılaşan kimselerin de namazlarını birleştirerek kılmaları caizdir. Çünkü daha önce de geçmiş bulunan Hamne hadisinde, Hamne Hz. Peygamber (a.s.)'e istihaze kanı konusunda soru sormuş, Hz. Peygamber (a.s.) de ona şöyle cevap vermişti: *"Eğer öğle namazını tehir edip ikindiye öne almakla kendinde bir güç bulur da yıkanırsan ve böylece iki namazı birleştirebilirsen yap."* (1) Sidiğini tutamama ve benzeri durumlarla karşılaşmak da bunun manasına dahildir.

7-8- Özürlü olmak yahut meşgul olmak: Meşgul olan yahut cuma ve cemaati terketmeyi mübah kılacak bir özürlü bulunan kimselerin namazlarını birleştirerek kılmaları caizdir. Canına kasededilmesinden yahut ırzına yahut malına bir zarar gelmesinden korkmak yahut namazları birleştirmeyi terkettiği takdirde geçimi için muhtaç olduğu bir şeyi kaybederek zarara uğramak gibi. Bu hüküm, işçilerin ve ziraatle uğraşanların sulama vakitlerinde nöbetleşe çalışmalarında sığınacakları bir açık kapıdır.

Malikî mezhebinde olduğu gibi, yağmurlu zamanlarda akşam namazı ile yatsı namazlarını birleştirerek kılmak caizdir. Çünkü Ebu Seleme b. Abdurrahman şöyle demiştir: *"Yağmurlu gün olunca, akşam ile yatsı namazlarını birleştirmek sünnettir."* (2) Mutlak manada sünnet Hz. Peygamber (a.s.)'in sünnetine hamledilir.

Yağmurlu günlerde öğle ile ikindi namazlarını birleştirmek caiz değildir. Yukarıda geçtiği gibi Ebu Seleme, bu sünnet sadece akşam namazı ile yatsı namazları için söz konusudur, demiştir. Yağmurlu günde birinci namazın vaktinde birleştirilir. Çünkü selef böyle yapmıştır. Ayrıca birinci namazı ikinci namazın vaktine tehir etmek zorluklara ve karanlıkta dışarı çıkmaya yahut yatsı namazı girinceye kadar mescitte uzun süre bekleme zorluğuna sebeptir. Fakat, eğer cemaat bu namazları cem-i tehir ile birleştirmeyi, yani akşam namazını yatsı vaktine tehir ederek birleştirmeyi tercih ederse bu da caizdir. Namazları birleştirmeyi mübah kılan yağmur hâli elbiseyi ıslatacak ve bu durumda mescide çıkmakla kişiye zorluk verecek kadar çok olmalıdır.

Kar yağması ve şiddetli soğuk da bu konularda aynen yağmur gibidir. Hafif yağmur, eğer elbiseyi iyice ıslatmıyorsa namazları birleştirmeyi mübah kılmaz. Esah olan görüşe göre, cıvık çamur tek başına cem için özürdür. Çünkü bu tür çamurun bulunduğu zamanlarda hem ayakkabılara hem de elbiseye bulaşarak zorluk mey-

1 - Ahmed, Ebu Dâvud ve Tirmizî rivayet etmiş olup, Tirmizî *sahih* demiştir.

2 - Esrem rivayet etmiştir.

dana gelmesi söz konusudur. Çünkü cıvık çamur yağmurda olduğu gibi hem elbiseyi hem de ayakkabıyı kirletir, insanın kaymasına sebep olur, dolayısıyla hem kendisi, hem de elbisesi bundan zarar görür, pislenir. Bunun verdiği eziyet yağmuruñ verdiği eziyetten daha büyüktür.

Karanlık ve soğuk gecelerde şiddetli rüzgâr durumu, esah olan görüşe göre namazları birleştirecek kılmayı mübah kılar. Çünkü bu durum cuma namazı ile cemaate gitmemek için özür kabul edilmiştir. Nâfi'in de İbni Ömer'den rivayet ettiğine göre: *"Resulullah (a.s.) yağmurlu yahut rüzgârlı soğuk gecelerde dellâluna şöyle seslendirirdi: Namazlarınızı evlerinizde kılın."* (1)

Yukarıda sayılan bütün özürler, namazların cem-i takdim yahut cem-i tehir ile birleştirilerek kılınmasını, evinde kılanlar için yahut mescitte kılanlar için (mescidin çatısı bulunsa da), mescit ve mescide bir kaç adımlık yakın yerlerde kalanlar için, çok az bir zorluk dahi olsa namazları birleştirmeyi mübah kılarlar. Mescide yakın yerde oturanlar, mescit ile oturduğu yer arasında sadece bir kaç adımlık mesafe bulunan kimselerdir.

Kişi için, cem-i takdim yahut cem-i tehirden hangisi durumuna uygun ise, bunu yapmak daha uygun olur. Çünkü daha önce geçen Muaz hadisi, takdim ile tehir arasında serbestliğin ihtiyaca göre olduğu hususunu içerir. (2) İmam Malik Muaz b. Cebel'den şu hadisi rivayet etmektedir: *"Hz. Peygamber (a.s.) bir gün Tebuk gazasında namazını tehir etmiş, sonra çıkıp öğle ile ikinci namazlarını birleştirerek kaldırmıştı. Sonra çadırına girdi, sonra çıkıp akşam ile yatsı namazlarını yine birleştirerek kaldırdı."* (3) Eğer iki namazı tehir yahut takdim etmek, kişi yanında eşit ise, tehir ederek birleştirmek daha faziletlidir. Çünkü böyle yapmak ihtiyata daha uygundur. Aynı zamanda böyle yapılıncı ihtilâftan çıkılmış ve bütün hadisler ile de amel edilmiş olur.

Hac esnasında namazların birleştirilmesi, Arafat'ta öğle ile ikinci namazını öğle vaktinde cem-i takdim olarak, akşam ile yatsı namazlarını ise, yatsı vaktinde Müzdelife'de cem-i tehir olarak olur. Çünkü bu namazları Hz. Peygamber (a.s.) bu şekilde kaldırmıştır. Çünkü Arefe günü Arafat'ta kişi, duayla akşam vaktinde de Müzdelife gitmekle meşguldür.

Hanbelî mezhebine göre, namazları cem-i takdim ve cem-i tehir tarzında birleştirerek kılmanın şartı, namazlar arasında terbiye riayet etmektir. Birinci namaz ikinci namazdan önce kılınmaktır. Mezhepte sahih olan görüşe göre unutulmak tertip suretiyle düşmez burada. Hanbelî mezhebine göre, yine cem-i takdimin dört şartı daha vardır.

1 - İbni Mace rivayet etmiştir.

2 - Bu hadisi Ahmed, Ebu Dâvud ve Tirmizî rivayet etmişlerdir. Şafîî ile Ahmed bu hadisin bir benzerini İbni Abbas'tan rivayet etmişlerdir. *Neylül-Evtâr*, III, 213.

3 - İbni Abdülber bu isnadı sabit bir hadistir, demiştir.

maktadır.

2 - İki namazı peşpeşe kılmak: Birleştirilen iki namaz arasında, kamet getirecek ve çabukca abdest alınacak kadar bir zaman aralığı bulunabilir. Çünkü namazları birleştirmenin manası, arka arkaya, birbirine yakın aralıkla kılmaktır. Bu durum, uzun zaman aralığı olunca ihlâl edilmiş olur. Fakat az bir zaman aralığı affedilir. Zaten kamet ve abdest de namaza ait hususlardandır.

3 - Namazları birleştirmeyi mübah kılan yolculuk, hastalık ve benzeri durumların, birleştirilen namazların iftitah tekbiri alınırken, bir de birinci namazın selâmı verilirken var olması gerekir. Çünkü birinci namazın iftitahı niyet ve niyetin tamamlanması yeridir, ikinci namazın iftitahı ise birleştirme yeridir. Hatta birinci namazı kılariken yağmur kesilse ve yağmur kesildikten sonra cıvık çamur bulunmasa, ikinci namaza başlanılmamışsa, cem işi batıl olur.

4 - İkinci namaz bitirilinceye kadar, hastalık ve sefer özürlülerinin devam etmiş olması da şarttır. İkinci namaz bitmeden sefer kesilirse, cem işi batıl olur. Yağmur, kar, şiddetli soğuk gibi özürlü sebebiyle namazların cem edilmesi durumunda, eğer çamur meydana gelmişse ikinci namaz bitirilinceye kadar bu özürlülerin devam etmiş olması şart değildir.

Hanbelî Mezhebine göre, cem-i tehirin iki şartı vardır:

1 - Vakit dar değilse, birinci namazın vaktinde cem etmeye niyet etmek: Eğer birinci namazın vakti, namaz kılınmayacak kadar dar ise cem etmek sahih değildir. Çünkü bu namazı kılınmayacak kadar dar bir vakte tehir etmek haram olup bunu yapan kişi günahkâr olur.

2 - İkinci namazın vakti girinceye kadar özrünün devam etmesi. Zira cem etmeyi caiz kılan özürdür. Özur devam etmezse cemin caiz olmaması gerekir. Çünkü gerekçe ortadan kalkmıştır. Meselâ hasta insanın iyileşmesi yahut yolcu kişinin memleketine geri dönmesi, yağmurun kesilmesi gibi. Fakat ikinci namazın vakti girdikten sonra özrünün kesilmesinin her hangi bir tesiri yoktur. Çünkü bu iki namaz kişinin zimmetinde vacip olmuşlardır. Bu namazları mutlaka birleştirerek kılmak gerekir.

İki çeşit cem yapılırken, daha önce de belirttiğimiz gibi tertibe riayet etmek şarttır. Ancak cem-i tehirde peşpeşe yapmak şartı yoktur. Cem-i tehirde iki namaz arasında nafîle namaz kılmakta bir beis yoktur. Bunun gibi ikinci namazda cem etmeye niyet etmek de şart değildir. Çünkü ikinci namaz zaten vaktinde kılınmaktadır. Bu namaz her halükârda edadır.

Cem'in her iki şeklinde imam ile cemaatin aynı kimseler olması şart değildir. Meselâ, birleştirilen iki namazda iki ayrı imam olsa yahut iki namazı birleştirmeyenlere imamlık yapmaya niyetlense, bu durumdaki cem sahihtir. Çünkü her na-

maz kendi başına bir hüküm taşımakta, niyet olarak diğlerinden ayrılmaktadır. Cem ettikten sonra her hangi bir rüknünü unutarak terketmek yahut benzer bir sebeple birincisinin batıl olduğı ortaya çıkarsa, hem birinci namaz hem de ikinci namazı batıl olur. *Namazların birleştirilmesinde sünnetler:* Bir kimse, birinci namazın vaktinde iki namazı sirleştirirse bu namazlardan ikincisinin sünnetlerini bu namazlardan ikincisinin sünnetini vakti girmeden önce kılabilir, vitir de yapabilir.

Çünkü ikinci namazın sünneti ikinci namaza bağılıdır, kılınması ve vakti bakımından da ona bağılıdır. Vitir namazının vakti ise, yatsı namazı ile sabah namazı arasındır. Bu kişi ise yatsı namazını kılmıştır, o hâlde vitir namazının vakti de girmiş demektir.